

Tantárgyi program

**Magyar nyelv és irodalom (anyanyelv)
V–VIII. osztály**

**Programa școlară
pentru disciplina**

**LIMBA ȘI LITERATURA MATERNĂ MAGHIARĂ
Clasele a V-a – a VIII-a**

Notă de prezentare

Bevezetés

A *Magyar nyelv és irodalom* tanterve az V–VIII. osztály számára a tantervi kínálat része. Szemléletét tekintve figyelembe veszi az Európai Parlament és az Európai Tanács [2006/962/EK](#) ajánlását az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákra vonatkozólag, valamint a 3590/05.04.2016-os számú minisztériumi rendelettel jóváhagyott kerettervet, amelynek megfelelően a magyar nyelv és irodalom tantárgyat a gimnáziumi tanulók heti négy órában tanulják.

A tanterv a magyar mint anyanyelv új szemléletű tanítását/tanulását kívánja megvalósítani, elmélyítve és kibővítve az alapozó szakasz tantervi követelményeit. Az általános és specifikus kompetenciák a hozzájuk rendelt tanulási tevékenységekkel és tartalmakkal együtt egy olyan harmonikus személyiség kialakítását célozzák, aki magabiztosan képes eligazodni a világ- és önértés folyamatában, akinek alapképességei a problémamegoldó gondolkodás, a kreativitás és a kritikai attitűd.

A sajátos kompetenciák képességrendszerei és tartalmi összetettebbek az előbbi szakaszénál, és folyamatosan gazdagodva, spirálisan bővülve lehetőséget teremtenek a gondolkodási műveletek és képességek alapozó szakaszban megkezdett továbbfejlesztésére.

A tantervben hangsúlyosan jelenik meg a szövegértési és -alkotási képesség (szóban és írásban) fejlesztése. A lényeges és kevésbé lényeges, a nyilvánvalóan jelenlévő és a csak kikövetkeztethető információk megértése – és értelmezése –, a köztük levő logikai kapcsolatok felfedezése, majd ezek integrálása a meglévő tudásba lehetővé teszik a különféle jelrendszerekben való eligazodást. A változatos kommunikációs helyzetekben való megnyilvánulás képessége egy gyakorlati, az iskola világán kívül is hasznosítható tudást jelent.

Az irodalmi szövegek feldolgozásában a tanterv a befogadóközpontú, élményszerűséget biztosító irodalomtanítást képviseli. Az interaktív tanulási tevékenységek a jelentésteremtés képességét fejlesztik, segítik a tudatos olvasóvá formálódást, hiszen ezek alapja nem a tanári értelmezés, hanem a tanulók személyes olvasmányélménye. A tantervben megjelenő irodalomelméleti, stilisztikai, műfajismereti és verstani alapfogalmak az élmény tudatosítására szolgálnak, az irodalmi szöveg hatásmechanizmusainak felfedeztetését segítik.

A tanterv szemlélete szerint a nyelvi jelenségeket nem elszigetelten kell felfedeztetni, hanem összességükben és kölcsönhatásukban, vagyis funkcionális megközelítésben vizsgálni. Az anyanyelvi fejlesztés feladatai és tevékenységei az anyanyelvről való tapasztalatszerzés, a beszédfejlesztés, a szövegértés és az íráshasználat szolgálatában állnak, s az adott fejlesztési terület tartalmába integrálódnak. Az anyanyelvi órákon az a cél, hogy a tanulók értsék meg a különböző jellegű és megjelenési formájú információkat, alkalmassá váljanak azok felhasználására, közvetítésére és önálló létrehozására is, ezért a tanítási feladatokat a nyelvi tevékenységek komplex fejlesztésének megfelelően kell meghatározni. Ennek jegyében a tanterv a nyelvi rendszer elemeinek megtanítása helyett a közlési szituációk típusait és követelményeit, a kommunikációs helyzetek nyelvi és egyéb sajátosságait, a nyelvi-közlési hibák okait és elkerülési lehetőségeit helyezi előtérbe. Ekként a hagyományos nyelvtannak a formából kiinduló megközelítése (taxonómiai) helyett a vizsgálódás kiindulópontja a tartalom, vagyis a közlendő, amelyhez formá(ka)t kell rendelni a kommunikációs helyzet tényezőinek függvényében. A nyelvtan (és a hozzá tartozó metanyelv) tanítása tehát sem nem kiindulópont, sem nem cél, hanem a szövegértési-szövegalkotási kompetencia rész-képességeit fejlesztő eszközkészletbe tartozik. Ily módon a nyelvtan tanítása nem öncélú, hanem azért van, hogy a tanuló könnyen, magabiztosan és tudatosan tudjon válogatni a rendelkezésére álló nyelvi elemek közül, amikor egy konkrét élethelyzetben kell szóban vagy írásban megnyilvánulnia. A tanterv ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a nyelvet a maga sokszínűségében kell bemutatni és vizsgálni. A tanulók nyelvi tapasztalatából kiindulva a nyelvi jelenségek felfedezése, megértése és tudatosítása által fejleszthetők a kommunikációs kompetencia képességrendszerei.

Módszertani szempontból a tanterv szemlélete a kompetenciafejlesztést célzó újszerű tanítási és tanulási módszerek, a differenciált tanulásszervezési eljárások alkalmazását is feltételezi. A sajátos tanulási helyzetekhez igazodó alkalmazásuk hatékonyan hozzájárulhat ahhoz, hogy a tevékenységekbe ágyazott ismeretelemek felfedezése, megértése, tudatosítása és beépülése elősegítse az anyanyelvi képességrendszerek bővülését és működését.

A tanterv szerkezete:

1. Bevezetés;

2. Alapkompetenciák: a kommunikációs és kognitív kompetencia részrendszerei, amelyek a szóbeli

kommunikációt, a beszédértést és beszédet, az írott szövegek megértését és értelmezését, az írásbeli szövegalkotást és a nyelvi megformálásra való érzékenységet és igényességet célozzák;

3. **Sajátos kompetenciák és tanulási tevékenységek:** az alapkompentenciák komponensei, részrendszerei (a tanulás eredményeként kialakuló képesség- és készségterületek, motiváció- és attitűdkészletek); a tanulási tevékenységek ajánlott tevékenységpéldák, amelyek a tartalmak beépülésével hozzájárulhatnak a specifikus kompetenciák fejlődéséhez;

4. **Tanulási tartalmak,** amelyek a képességrendszerekbe épülve hozzájárulnak az adott specifikus kompetencia fejlődéséhez;

5. **Módszertani útmutató.**

Általános kompetenciák

- 1. Szóbeli szövegértés és szövegalkotás különböző kommunikációs helyzetekben**
- 2. Írott szövegek értése és értelmezése**
- 3. Írásbeli szövegalkotás**
- 4. A nyelvi megformálásra való érzékenység és igényesség a szóbeli és írásbeli kommunikációban**

V. OSZTÁLY

Specifikus kompetenciák és tanulási tevékenységek

1. Szóbeli szövegértés és szövegalkotás különböző kommunikációs helyzetekben

V. osztály
<p>1.1. Változatos kommunikációs helyzetekben elhangzó szövegek globális értése a lényeges gondolatok kiemelésével</p> <ul style="list-style-type: none">- különböző típusú hangzó szövegek hallgatása különböző csatornákon- különböző csatornákon hangzó szövegek észlelésének/megértésének problémáit felismertető gyakorlatok (pl. zajforrás, hangerő, beszédritmus stb.)- gyakorlatok a hangzó szöveg témájának/tárgyának, legfontosabb gondolatának kiemelésére/lejegyzésére egyszerű jegyzetelési technikák alkalmazásával- szövegek újrhallgatása, előzetes jegyzet/grafikai szervező kiegészítése- gyakorlatok a közlésformák felismerésére (párbeszédes, elbeszélő, leíró)- gyakorlatok a kontextus: tér, idő felismerésére, a beszédpartner azonosítására- a kommunikáció céljának, a beszélő(k)nek és a beszédszándéknak (pl. tény-/véleményközlés; (információ)kérés, utasítás, indulat- és érzelemkifejezés; kérdés-válasz párok stb.), a felismerését és az arra való reagálást célzó gyakorlatok (pl. szerepjáték, dramatikus játékok)- gyakorlatok a különböző mondatfajták hanglejtésének megfigyelésére; változatos szórendű, hangsúlymintázatú és hanglejtésű mondatok jelentésének a felismerésére különböző beszédhelyzetekben- gyakorlatok a főhangsúlyos/kontrasztív hangsúlyos és speciális szórendű mondatforma és -jelentés felfedezésére változatos szövegekben és beszédhelyzetekben
<p>1.2. Szóbeli megnyilatkozás megadott témájú, magánéleti, kisközösségi beszédhelyzetekben a nonverbális eszközök és a kommunikációs tényezők figyelembevételével</p> <ul style="list-style-type: none">- egyes gyakori beszédcselekvések (köszönés, megköszönés, bocsánatkérés, ígéret, jókívánság, gratuláció; tájékoztatás, tudakozódás stb.) nyelvi repertoárjának és nonverbális kísérőelemeinek számbavételét szolgáló feladatok- pantomim és szerepjáték a szóhasználat, a kiejtés, a testbeszéd összehangolására különféle beszédhelyzetekben- gyakorlatok a szórend, a szó- és mondathangsúly és a mondatjelentés kétirányú viszonyainak megfigyelésére és adekvát alkalmazására- a kommunikációs szempontoknak (pl. közlési szándéknak, az elérni kívánt hatásnak, a kommunikáció körülményeinek, a címzettnek stb.) megfelelő szövegalkotási vagy átalakítási gyakorlatok- gyakorlatok a szókinccs, regiszterek, nyelvváltozatok megválasztására, a beszédszándékok, beszédcselekvések kifejezésének verbális és nem verbális eszközei megválasztására, az udvariassági szempontok érvényesítésére a nyelvi megformálásban
<p>1.3. Lényeges gondolatok kiválasztása és rendszerezése szabadon választott vagy megadott témák szóbeli bemutatására különböző kommunikációs helyzetekben</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok félreproduktív és spontán szövegek alkotására (pl. beszámoló eseményről, élményről, tárgy-, személy-, helyleírás) a beszédhelyzetnek megfelelően- elbeszélő (prózai és verses) és lírai szövegek meghallgatását célzó gyakorlatok a szövegátadás/téma megragadására, rövidebb műfajok (mese, monda, novella, elbeszélő költemény részlete) cselekményének követésére- gyakorlatok egy adott/választott témának megfelelő adatok, információk összegyűjtésére, a fő gondolatok rendszerezésére- választott vagy adott téma kapcsán gyakorlatok a fontosabb információk szóbeli ismertetésére/bemutatására tématarással- saját vélemény megfogalmazása és indoklását célzó gyakorlatok- gyakorlatok a szövegtípusnak (pl. történetmondás, rövid leírás) megfelelő rendezőelv és szövegképző szabályok alkalmazására: egység, haladás, folytonosság, tagoltság, arányosság

V. osztály

1.4. A sztenderd és a saját nyelvváltozat közötti különbségek felismerése

- gyakorlatok a sztenderd nyelvváltozat felismerésére különböző nyelvváltozatokban elhangzó, azonos témájú szövegek közül
- a sztenderd nyelvváltozatban elhangzó szövegeknek a saját nyelvváltozattól való eltéréseit felleltározó gyakorlatok
- a sztenderd és a saját nyelvváltozat közötti (mindkét irányú) fordítást megkívánó gyakorlatok
- gyakorlatok a sztenderdet megkívánó kontextushoz nem illő szavak, kifejezések felismerésére/helyettesítésére
- tájszavak/diáknyelvi elemek és sztenderdbeli megfelelőjük társítását célzó gyakorlatok

1.5. Nyitott magatartás a kommunikáció kezdeményezésében és fenntartásában

- empatikus magatartást kialakító gyakorlatok (pl. szerepcsere)
- állásfoglalás megfogalmazását célzó gyakorlatok
- a meg nem értést és annak mibenlétét kifejező kérdések megfogalmazását segítő gyakorlatok
- gyakorlatok a saját álláspont, gondolatok, érzések, vélemények, információk pontos, változatos, kulturált, érthető, önálló kifejtésére különféle nyelvi formákban mindennapi helyzetekben

2. Írott szövegek értése és értelmezése

V. osztály

2.1. A nem irodalmi és az irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak felismerése

- az olvasás céljának tisztázása
- képi/grafikus és verbális kommunikátumok jelentéslehetőségeinek összevetése változatos gyakorlatokkal
- gyakorlatok az irodalmi és nem irodalmi beszédhelyzet sajátosságainak megfigyelésére és tudatosítására (pl. szemponttáblázat vagy Venn-diagram kitöltésével)
- azonos témájú köznapis és irodalmi szöveg összehasonlítása (pl. szemponttáblázat segítségével)
- gyakorlatok a beszélői/elbeszélői nézőpont megfigyelésére (pl. átfogalmazás a nézőpont megváltoztatásával)
- a kontextus és a közlések jelentése közötti összefüggések felfedezését célzó gyakorlatok
- szituációs játékok, helyzetgyakorlatok a kommunikációs folyamat tényezőinek megfigyelésére különböző beszédhelyzetekben
- gyakorlatok a címzethez való igazodás eszközeinek megfigyelésére különböző szövegtípusokban (pl. átfogalmazás a címzett megváltoztatásával)

2.2. Különböző típusú nyomtatott és elektronikus szövegek értő/értelmező olvasása

- folyékony/független olvasás gyakoroltatása folyamatos és nem folyamatos szövegeken
- gyakorlatok a leíró és elbeszélő szövegek sajátosságainak felismerésére és tudatosítására
- gyakorlatok a leíró szövegek elrendezésének megfigyelésére (pl. hiányos szöveg kiegészítése adott rendezőelvnek megfelelően)
- gyakorlatok a történetmondás lineáris rendjének megfigyelésére (pl. elbeszélő szöveg kronologikus rendjének helyreállítása)
- az elbeszélő szöveg jellemzőinek megfigyelése (pl. történettáblázat vagy történetpiramis készítésével)
- interaktív olvasási technikák alkalmazását célzó gyakorlatok (jóslás, a korábbi ismereteknek ellentmondó információk jelölése, új információk kiemelése, kérdések megfogalmazása az olvasottakkal kapcsolatban; pl. INSERT).
- feleletválasztó, kiegészítő és feleletalkotó gyakorlatok az olvasási műveletek gyakorlására: explicit és implicit információk visszakeresése a szövegből; részletek társítása nevekhez, helyszínekhez; szavak, kifejezések magyarázata; egyszerűbb ok-okozati összefüggések felismerése; átfogalmazás; önálló vélemény megfogalmazása stb.
- gyakorlatok a téma megragadására; kulcsszavak kikeresése a szövegből
- kérdések megfogalmazása az olvasottakkal kapcsolatban
- szövegtömörítés a lényeg/fő gondolat kiemelésével és átfogalmazásával
- gyakorlatok a szó szerinti és átvitt jelentés megkülönböztetésére (pl. ugyanazon szó különböző kontextusba illesztésével)
- gyakorlatok a szórend szerepének megfigyelésére
- képi/grafikus és verbális kommunikátumok jelentéslehetőségeinek összevetése változatos gyakorlatokkal

V. osztály

2.3. Az olvasói tapasztalatok és a háttértudás működtetése az irodalmi szövegek befogadásában

- szakaszos olvasás jóslással, a mesék jellegzetes cselekményelemeinek/fordulatainak várhatóságát felfedeztető gyakorlatok
- azonos/hasonló/különböző hangulat felfedeztetése különböző lírai szövegekben
- gyakorlatok azonos témájú mesék felidézésére
- gyakorlatok az előzetes tapasztalatok működtetésére a tündérmesék ismétlődő szerepköreinek, tipikus helyzeteinek, ismétlődő nyelvi fordulatainak felfedeztetésében (pl. különböző mesék összehasonlításával)
- mesei elemek felismerése az elbeszélő költeményben
- a szereplők cselekedeteinek, magatartásának értelmezése az olvasói tapasztalatok alkalmazásával

2.4. Az irodalmi szöveg nyelvi megalkotottságának felismerése

- gyakorlatok a szerző és narrátor megkülönböztetésére irodalmi szövegek befogadása során
- gyakorlatok a líraiság és az elbeszélő jelleg felismerésére és megkülönböztetésére irodalmi szövegekben
- a mese és a novella összehasonlítását célzó gyakorlatok (például szempont-táblazattal)
- szóképek lehetséges jelentéseinek/asszociációs lehetőségeinek föltárása (pl. pókhálóábra segítségével)
- játékos gyakorlatok a szóképek szó szerinti és átvitt jelentéseinek összehasonlítására
- gyakorlatok a képek/irodalmi szövegek hangulatiságának megragadására (pl. kettéosztott napló vagy idézetkártyák segítségével)
- kapcsolatteremtés a retorikai alakzatok, a szóképek, a hasonlat és a szövegátvitel/hangulat között
- gyakorlatok a regiszter szerepének megfigyelésére (pl. válogatás rokon értelmű szósorok elemei közül)
- egyszerű szövegműveletek (pl. részekre bontás, újrendezés)
- gyakorlatok a verstani hallás fejlesztésére (ritmus, rím, rímfajták)

2.5. Alapvető erkölcsi értékek felismerése az olvasott szövegben

- gyakorlatok a mesei szereplők/szerepkörök értékvonatkozásainak (jó–gonosz) megfigyelésére
- pozitív és negatív szerepminták megbeszélése
- a tanítómesék erkölcsi értékkonfliktusainak felismertetése
- véleménynyilvánítás az erkölcsi értékítélet indoklásával

3. Írásbeli szövegalkotás

V. osztály

3.1. Választott témákkal kapcsolatos fontos információk, gondolatok, érzelmek megosztása írásban az írásfolyamat szakaszaival igazodva

- gyakorlatok szabad témaválasztásra, a témához tartozó fontos információk lejegyzésére/rendszerezésére (pl. ötletbörze, cselekményváz készítése történetpiramissal, vázlatkészítés, -kiegészítés)
- témák, vázlatok, írástervek véleményezése párban (pl. interjú a témáról, interjú a fűrtábráról)

3.2. Különböző típusú rövid szövegek alkotása különböző beszédhelyzetekben

- kronológiai beszámoló, élménybeszámoló személyes vagy fiktív élmény alapján (pl. egy szereplő helyzetében)
- történet összefoglalása/újraírása a címzett és nézőpont megváltoztatásával
- leíró fogalmazás előkészítését szolgáló gyakorlatok (megfigyelés, azonosságok-különbségek összevetése; lényeges és lényegtelen vonások elkülönítése)
- helyleírás valóságos vagy elképzelt helyszínről, lakókörnyezetről különféle szerkezeti megoldásokkal (egész-rész, közel-távol, részletező-egybenlátó)
- személyleírás (pl. családi fotóról, mesehősről)
- leírás nézőpontváltással (pl. Mit mesél egy tárgy rólad? típusú feladatok)
- különböző témájú leíró szövegek szerkesztése a szövegtípus rendezőelvének kiválasztásával (pl. térbeli/időrendi linearitás, vertikális/horizontális/körkörös, lényeges jegyek)
- kreatív írásgyakorlatok: mesefolytatás, mesebefejezés, meseírás (pl. a mesefajták szüzséje alapján)
- szövegtranszformációs gyakorlatok: párbeszédből elbeszélés, elbeszélésből párbeszéd

V. osztály

3.3. A beszédzándéknak megfelelő nyelvi elemkészlet megválasztása

- a beszédzándéknak megfelelő lexikális elemek és szerkezetek megválasztásának gyakorolása különböző típusú rövid szövegek alkotásával
- gyakorlatok a megfelelő szórend megválasztására a beszédzándéknak megfelelően

3.4. Forráshasználat tanári irányítással

- rövid, nyomtatott és elektronikus ismeretterjesztő szövegek feldolgozása tanári irányítással
- egynyelvű szótárak (diákszótárak, szinonimaszótár) használata a szövegalkotásban tanári irányítással

3.5. Olvasható, rendezett íráskép

- rendezett, olvasható írásképet célzó írásgyakorlatok
- másolás, tollbamondás, emlékezet utáni írás az írástechnika gyakorlására
- kép és szöveg hatásos, arányos elrendezése (pl. plakát-, képregénykészítés)
- vers- és meseillusztrációk készítése

3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a koherencia és a helyesség szempontjából

- saját szövegváltozatok átdolgozása egyénileg/párban a tartalmi elemekre figyelve indokolt tetszésnyilvánítás alapján
- saját és mások szövegének korrigálása (pl. egyszerű korrektúrajelek alkalmazásával)
- gyakorlatok a különböző dallammintájú mondatok megfigyelésére és a dallammintáknak írásjelekhez való társítására
- gyakorlatok az értelmi tagolás és a szünet írásjelekre „fordítására”
- nagyobb szócsoportokra jellemző helyesírás begyakorlása helyesírási versek által (pl. Szalay Borbála: *Helyesírás versben*)
- nehezebb helyesírású szavak felidézése különböző módszerekkel: felidéző képek (pl. egy asszonyról, aki masszíroz); felidéző szó szerkezetek (amelyben egy nehéz helyesírású szót egy olyan másik szó idéz fel, aminek az írásában általában nincs ingadozás: *egy igazi dicséret, megunt ruha*); felidéző mondatok (pl. *A kajla majom a tutajon sóhajtozik; A szalagot a ventilátor meglobogtatta.*); felidéző történet (pl. *Hogy szoktad érezni, túl sokáig vagy túl rövid ideig tartanak a vidám dolgok? Ami jó, annak mindig túl hamar van vége, és akármeddig tart, úgy érezzük, hogy rövid volt. Rövid, ahogy a vidám szóban is rövid az i.*); stb.
- így hallom–így írom gyakorlatok, amelyben a diák saját nyelváltozásban ejtett szót és annak a helyesírási szótár által megkívánt alakját társítjuk
- gyakorló feladatok: személynevek, intézménynevek, földrajzi nevek, valamint címek írásmódja, mint a „saját név” változatai
- szórutinok kialakítása gyakorisági szempontokat tekintetbe véve a jelentés–hangzásséma–íráskép hármasságában, változatos tevékenységek által (pl. másolás, emlékezetből való írás, tollbamondás, kiegészítéses, átalakító, analógiás, hibakereső és -javító stb. feladattípusok)
- a szóelválasztás bonyolultabb eseteire vonatkozó helyesírási szabályok begyakorlása

4. A nyelvi megformálásra való érzékenység és igényesség a szóbeli és írásbeli kommunikációban

V. osztály

4.1. Az elemi mondatok nyelvi megformálásának felismerése

- gyakorlatok a beszélt szöveg lineáris építkezésének kontrasztálására a képi megjelenítéssel
- gyakorlatok a szöveg grammatikai alapjainak felfedeztetésére: igék és vonzataik
- változatos gyakorlatok azoknak a nyelvi lehetőségeknek a felmutatására, hogy események, körülmények és résztvevők hogyan képződnek le a mondat nagy szerkezeti egységeire (pl. beszélgetés közben hogyan utalhatunk az egyes résztvevőkre, hely, idő, cél stb. körülményekre; hogyan az egyes résztvevők tulajdonságaira stb.)
- tipikus beszédaktusoknak (utasító, információkérő stb.) a mondatfajttákkal való kapcsolatát felfedeztető gyakorlatok
- gyakorlatok annak felfedezésére, hogy a magyar mondatszerkezet hogyan függ össze a mondatnak a szövegben betöltött szerepével
- gyakorlatok a magyar mondatszerkezet szövegalkotásban szerepet játszó sajátosságainak megfigyelésére

V. osztály

- gyakorlatok a speciális szórendű és hangsúlyozású mondat szerkezetek jelentései közti különbségek felismerésére köznapis szövegekben
- összehasonlító gyakorlatok a megfigyelt jelenségekre a tanult nyelv(ek)ben

4.2. Változatos szórendű, hangsúlymintázatú és hanglejtésű mondatok jelentésének a felismerése különböző beszédhelyzetekben

- kísérletezés lehetséges szórendekkel: a különböző szórendezések kontextuális következményeit felfedeztető gyakorlatok
- gyakorlatok a különböző mondatfajták hanglejtésének megfigyelésére
- célzott gyakorlatok a szórend, a szó- és mondat hangsúly és a mondatjelentés kétirányú viszonyainak megfigyeltetésére
- ejtési gyakorlatok: hangsúly, intonáció; írott szövegek hangos olvasása a többértelműségek felfedezésére, egyértelműsítésre
- szabályfelfedeztetés: a kontextus és a közlések jelentése és formája közötti összefüggések felfedezését célzó gyakorlatok
- gyakorlatok a speciális mondatforma és -jelentés párok (kontrasztív hangsúlyos mondatok) felfedeztetésére változatos szövegekben és beszédhelyzetekben

4.3. A szavak jelentésének, használati körének, a regiszternek a felismerése

- gyakorlatok a szavak, kifejezések, mondatok és szövegkörnyezetek kétirányú viszonyainak felismertetésére és alkalmazására
- szóválasztási gyakorlatok: egyazon esemény leírása különböző nézőpontból, különböző címzett számára, különböző céllal, különböző beszéd szándékot érvényesítve, különböző árnyalatokat vagy hangulatot kifejezve, különböző udvariassági fokon stb.
- gyakorlatok igék és különböző igekötős változataik közötti jelentéskülönbségek felismerésére, valamint azonos igekötővel ellátott igék jelentésbeli összefüggésének felfedezésére
- gyakorlatok a rokon értelmű szavak és a szövegkörnyezet kétirányú viszonyainak tudatos kezelésére a beszélt és írott szövegalkotásban és -értésben
- gyakorlatok az érzelemkifejező nyelvi és nem nyelvi elemek és eszközök alkalmazására
- az aktív szókincs gazdagítása az olvasott szövegekkel összefüggésben (pl. jelentés megadása körülírással; újírás saját szavakkal stb.)
- ismerkedés szótárakkal, gyermeklexikonokkal szóértelmezés, szómagyarázat, jelentéspontosítás céljából
- gyakorlatok a tárgyalt jelenségek összehasonlítására idegen nyelvekbeli megfelelőekkel

4.4. A beszédpartnerekhez alkalmazkodó, a beszédhelyzetnek megfelelő nyelvi magatartás különféle kommunikációs helyzetekben

- gyakorlatok a társas kultúrában való részvételhez szükséges nyelvi kompetenciák fejlesztésére (pl. udvariassági formulák ismerete, alkalmazása; stílusgyakorlatok: tegezés, magázás, tetszikezés különböző helyzetekben stb.)
- egyes gyakori beszéd cselekvések (köszönés, megköszönés, bocsánatkérés, ígéret, jókívánság, gratuláció stb.) nyelvi repertoárjának és nonverbális kísérőelemeinek számbavételét szolgáló feladatok
- kapcsolatápoló szövegtípusok (csevegés, sztorizás) gyakorlása, nyelvi sajátosságok megfigyelése
- gyakorlatok a normatív nyelv változat és a saját nyelv változat közötti különbség felismerésére a szöveghez, a mondatához, a szóalakhoz (esetleg hangokhoz, pl. ë) kapcsolódóan
- gyakorlatok a szóhasználat, a kiejtés, a testbeszéd összehangolására különféle beszédhelyzetekben
- a kiválasztott nyelvi eszközök másokra gyakorolt hatásának felismerését célzó gyakorlatok
- gyakorlatok a beszéd társ beszéd stílusának megfigyelésére, az üzenet e felől való értelmezésére
- gyakorlatok a humor, az ironia, a gúny nyelvi eszközeinek felismerésére

Tartalmak

Tartalmi egységek	Tartalmak
SZÓBELI KOMMUNIKÁCIÓ	<p>Szövegtípusok, a szóbeli kommunikáció stratégiái és alapfogalmai</p> <p>A kommunikációs helyzet tényezői:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kontextus: tér, idő, beszédpartner • Szerepek: beszélő, hallgató, megfigyelő/értelmező • Közlési szándék: pl. tényközlés, véleményközlés, információkérés, utasítás, indulat- vagy érzelemkifejezés, kapcsolatteremtés stb. • A beszédpartner: szándéka, viselkedése; rejtett szándék (utalás, háttérmondatok) • Nyelvi illem/udvariasság a kommunikációs helyzetben: <ul style="list-style-type: none"> • Beszédaktus-párok a párbeszédben (pl. kérdezés-válaszolás, köszöntés-megköszönés, meghívás-elfogadás/elutasítás stb.) • Beszédaktusok és beszédettek (pl. jókívánság, ígéret, gratuláció, köszöntés, bocsánatkérés stb.)
	<p>Hangzás; szupraszegmentális és non-verbális elemek szerepe a kommunikációs helyzetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gesztus, mimika, testtartás • Jellegzetes (mondatfajta-jelölő) mondatdallamok • A szupraszegmentális elemek kiemelő szerepe: intonáció, nyomaték, kontraszthangsúly, sorrend, szünet • A szupraszegmentális elemek jelentést befolyásoló/ megváltoztató szerepe: hangsúly, sorrend, intonáció
	<p>A szóbeli szöveg értésének és alkotásának stratégiái:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Események képi és nyelvi megformálása; a képi és nyelvi megformálás különbségei; elemi mondat szerkezet • Tárgy/téma azonosítása, előzetes tudás aktiválása; a lexikális regiszter; kulcsszavak, fő gondolat azonosítása, lényegmegragadás; tématarthatás • Rendezőelvek: térbeli/időrendi linearitás, vertikális/horizontális/körkörös, lényeges/kevésbé lényeges
<p>Javasolt kommunikációs színterek: magánéleti, kisközösségi beszédhelyzetek</p> <p>Beszédaktusok: aszertív, kommisszív, direktív, expresszív, kérdés stb.</p> <p>Források: hangfelvétel; audiovizuális anyagok, elektronikus és vizuális médiumok</p>	
<p>Szövegtípusok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beszédértés: <ul style="list-style-type: none"> • magyarázat, utasítás, ismertetés; leírás (tárgy-, személy-, helyleírás stb.); elbeszélés (pl. történetmondás, beszámoló stb.); (rajz)filmek, gyermekdalok; szólások és közmondások stb. • Beszéd: <ul style="list-style-type: none"> • spontán és tervezett produktív szövegek: pl. részvétel kétszereplős párbeszédben (pl. tudakozódás, információkérés; véleménymondás; telefonbeszélgetés stb.); rövid ismertetés/magyarázat megadott témára; történetmondás: kronologikus beszámoló, élménybeszámoló (esemény és élmény); leírás (tárgy-, személy-, helyleírás); fatikus beszédhelyzetek • félreproduktív szövegek: pl. mese, monda, novella, elbeszélő költemény részlete • reprodukció szövegek: felolvasás, vers és prózamondás 	
SZÖVEGÉRTÉS ÉS – ÉRTELMEZÉS	<p>Szövegtípusok, olvasási stratégiák, alapfogalmak</p>
	<p>Szövegértési stratégiák</p> <ul style="list-style-type: none"> • Közlésformák: párbeszédes, elbeszélő, leíró • Előzetes tudás aktiválása, lineáris olvasás és retrospektív olvasás • Tájékozódás, információkeresés: betűrend, tartalomjegyzék; téma, kulcsszavak, fő gondolat • Elbeszélő szövegek: helyszín és szereplők; az események lineáris, időbeli elrendezése az elbeszélő szövegben; tárgyilagos és személyes nézőpont • A leíró szöveg rendezőelve: általános és egyedi jegyek; lényeges és kevésbé lényeges jellemzők; egész-rész, fentről le–lentől fel, körkörös szerveződés • Grafikai és képi elemek a szövegben: táblázat, egyszerűbb ábrák, illusztráció

Irodalmi formák és kódok

- **Epikus művek olvasása:** narrátor, cselekmény, szereplők/ szereplőcsoportok; egyszerű tér- és idővonatkozások az epikus szövegekben; a beszélő és szerző viszonya az epikus szövegekben; az elbeszélői nézőpont: külső és belső nézőpont; elbeszélői és szereplői nézőpontok az epikus szövegekben
- **Lírai művek olvasása:** líra, líraiság; az érzelmek közvetett és közvetlen kifejezése; a lírai szöveg hangulata; vershangzás: ritmus, rím, rímfajták, alliteráció
- **A képszerűség és szemléletesség eszközei:** vizuális és auditív kép; szóképek és alakzatok: hasonlat, megszemélyesítés, metafora; felsorolás, ismétlés, ellentét, retorikai kérdés
- **Hangnemek:** tárgyilagos és személyes, humoros

A nem irodalmi és irodalmi kommunikáció beszédhelyzetei

- **Az olvasás funkciói:** információ-, tudás- és élményszerzés (beleélő, esztétikailag észlelő olvasás; képzelet és valóság)
- **A szövegértés szintjei:** szó szerinti, értelmező, kritikai, kreatív olvasás

Témahálózat és értékjelentés: a szöveg témája; alapvető erkölcsi értékek

Szövegtípusok

Tudáskínáló és informáló szövegek:

- **Elbeszélő szövegek:** kronologikus beszámoló, történetmondás
- **Leíró szövegek:** személyleírás, tárgyleírás, helyleírás; ismertetés, meghatározás, magyarázat
- **Dokumentum szövegek:** tájékoztató és utasító szövegek (recept, plakát, feladatok utasító szövegei)
- **Magánéleti szövegek:** sms, magánlevél

Irodalmi műfajok:

- mese és mesefajták (tündérmese, tanítómese, tréfás mese, állatmese stb.), népmese és műköltészeti mese; verses mese; meseregény; novella; monda és mondaváltozatok (földrajzi monda, történelmi monda, eredetmonda); elbeszélő költemény
- lírai alkotások a klasszikus és modern költészetből

<p>SZÖVEGALKOTÁS</p>	<p>Szövegtípusok, szövegalkotási stratégiák, szerkesztési eljárások, alapfogalmak</p> <p>Szövegtípusok és szövegalkotási technikák</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az írás folyamatközpontú modellje és szakaszai: <ul style="list-style-type: none"> • témaválasztás; • generálás (kötetlen írás, ötletbörze egyénileg és párban); • céltételezés/funkció (az írói szándék és a címzett figyelembevétel; kapcsolatteremtés, tényközlés, felhívás, érzelm kifejezés); • szervezés (a témához tartozó fontosabb gondolatok elrendezése nem lineáris vázlatban, pl. gondolattérkép, fogalmi térkép); • átdolgozás/szövegváltozatok (pl. párban felolvasás/visszajelzés alapján) <ul style="list-style-type: none"> • témataratás/kulcsszó, tematikai egység, cím; • szerkesztés: makroszerkezeti egységek; • helyet, időt jelölő szemantikai elemek; • koherencia; • mondat szerkesztés (sorrend/jelentés, grammatikai kötöttségek); • javítás (pl. regiszter, lexikális döntések, helyesírás) • Rendezőelvek: térbeli/időrendi linearitás, vertikális/horizontális/körkörös, lényeges/kevésbé lényeges • A szöveg grafikai képe: a szöveg oldalon való elhelyezése, tagolása; a kézírás olvashatósága, rendezettsége; illusztráció • Helyesírás <ul style="list-style-type: none"> • mondatfajták és írásjelek • a párbeszéd és az idézet írásmódja • a hangok hosszúságának szabályzatnak megfelelő jelölése a begyakorolt szókészlet körében • a kiejtéssel megegyezően írt gyakoribb szavak biztos helyesírása • az egybeírás és különírás egyszerűbb típusai: pl. igeekötős igék, színnevekkel, népnevekkel vagy gyakori melléknévvel (pl. <i>kis, nagy, házi</i> stb.) módosított főnevek, ikerszók stb.) • a hagyományörzés elve <ul style="list-style-type: none"> • a gyakoribb hagyományos helyesírású családnevek • a <i>j</i> hang biztos jelölése a begyakorolt szókészletben • az ismertebb személynevek, intézménynevek, könyvcímek helyesírása • a <i>Tisza, Petőfi utca, János-hegy</i> típusú, ismertebb földrajzi nevek helyesírása <ul style="list-style-type: none"> • a <i>tiszai</i> típusú tulajdonnévi származékok írásmódja • a számok betűkkel való írása • a keltezés írásának egyszerűbb esetei (az év, hónap, nap különböző írásmódjai és toldalékos alakjai) • az igealakok helyesírásának gyakoribb esetei (<i>mondta, hallott, kelj, tartsd, játssza</i> stb.) • az elválasztás szabályai: az elválasztás nehezebb esetei, a <i>ch</i>, az <i>x</i> és a régies betűt tartalmazó szavak elválasztása
<p>Javasolt szövegtípusok:</p>	<p>párbeszéd, elbeszélés (beszámoló, történetmondás), leírás, (személyleírás, tárgyleírás, helyleírás), utasító szöveg, sms, plakát, képregény</p>

<p>NYELVI TARTALMAK</p>	<p>I. A szövegek nyelvi megformálásának szövegtani, morfoszintaktikai, lexikális, szemantikai és fonetikai szintje</p> <p>A nyelvi fogalomrendszer tapasztalatokra épülő alapozása a mondat szerkezet, elemsorrend, hangsúly, mondatdallam körében</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1. szórend, hangsúly, hanglejtés <ul style="list-style-type: none"> • 1.1. szóhangsúly, mondathangsúly <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.1. egyenletes hangsúlyozás és főhangsúly • 1.1.2. a kontrasztív hangsúlyos (speciális szórendű) mondatok (pl. A: <i>Tudod már a dolgozatjegyeid? Hányas lett a magyar?</i> B: <i>Ma a matek dolgozatot osztották ki./A matek dolgozatot ma kiosztották...</i>) • 1.2. grammatikai szórendi kötöttségek • 1.3. a szórend kontextuális meghatározói • 1.4. hanglejtés (és mondatfajták) • 2. szókészlet <ul style="list-style-type: none"> • 2.1. lexikális döntések: nézőpont (pl. <i>jön-megy, ad-kap</i>) • 2.2. lexikális döntések: szóhangulat/árnyalatok (vö. hangulatfestő szavak, regiszterbeli, stíláriis különbségek) • 2.3. lexikális döntések a beszéd szándék függvényében (mit akarunk kiemelni, mi a célunk a megfogalmazással: pl. <i>A héten szomjaztak a virágok. – A héten nem öntözted meg a virágokat.; Holnap egész nap takarítani fogok. – Holnap kitararítok.; A probléma megoldódott. – A problémát megoldottuk. stb.)</i> • 3. a mondat struktúrája <ul style="list-style-type: none"> • 3.1. az ige és vonzatai • 3.2. igekötők • 3.3. a mondatrészek (alaki-funkcionális címkékként: vki vmit vkitől megtudott) • 4. beszédcselekvések és beszédaktusok <ul style="list-style-type: none"> • 4.1. beszédcselekvések és nyelvi markereik (lexikális elemek, panelek, repertoár); nonverbális (kísérő)elemek • 4.2. beszédaktusok és beszéd szándékok (asszertív, kommisszív, direktív, expresszív; kérdések) <ul style="list-style-type: none"> • 4.2.1. beszédaktusok és mondatfajták <ul style="list-style-type: none"> • 4.2.1.1. nyelvi manipuláció és meggyőzési stratégiák egyszerű esetei (pl. <i>hogyan vegyünk rá vkit vmire másképp, mint direkt felszólítással ← beszéd szándék és mondatfajta</i>) • 4.2.1.2. az irónia mint beszéd szándék (<i>Ezt szépen megcsináltad!</i>) • 4.2.2. szóosztályok a beszédaktusokhoz kapcsolódóan: indulatszavak, kérdőszó (kérdő “névmás”), tagadó- és tiltószók <p>II. A nyelvhasználat társadalmi megítélése: nyelvi illetan</p> <ul style="list-style-type: none"> • a szóbeli és írásbeli társas érintkezés formulái: udvariassági repertoár; a kommunikációs helyzetnek megfelelő regiszterek
--------------------------------	--

Megjegyzés: A tartalmak nem megtanulandó ismeretként értendők, hanem a specifikus kompetenciákba épülve azok fejlődését szolgálják. A tanulási tevékenységek ezen kompetenciák alakulására/fejlődésére vonatkozóan kínálnak javaslatokat.

VI. OSZTÁLY

Specifikus kompetenciák és tanulási tevékenységek

1. Szóbeli szövegértés és szövegalkotás különböző kommunikációs helyzetekben

VI. osztály
<p>1.1. Változatos kommunikációs helyzetekben elhangzó, különböző típusú hangzó szóbeli szövegek lényeges és részletező információinak kiemelése, elkülönítése</p> <ul style="list-style-type: none">- különböző típusú hangzó szövegek hallgatása különböző csatornákon (pl. hangfelvételek, rádióműsorok stb.)- a hangzó szöveg kulcsszavainak, fontosabb gondolatainak lejegyzése lineáris és alineáris jegyzetek/grafikai szervezők kiegészítése a szöveg újrhallgatásával- gyakorlatok az események sorrendjének (hely, idő), az eseményszerkezet és mondat szerkezet (kód) összefüggéseinek a felismerésére- a beszélő(k) és a közöttük lévő viszony azonosítását szolgáló gyakorlatok szerepjáttékkal- a szöveg elrendezését, az információk közötti összefüggések felismerését célzó gyakorlatok (pl. időbeli, egész-rész)- gyakorlatok a változatos szórendű mondatok jelentésének a megkülönböztetésére különböző beszédhelyzetekben- gyakorlatok a szupraszegmentális és nonverbális tényezők szerepének felismerésére
<p>1.2. Szóbeli megnyilatkozás változatos témákban a kommunikációs tényezőkhöz igazodva</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a nyelvi és képi ábrázolás párhuzamainak és különbségeinek az megtapasztalására- gyakorlatok informális párbeszédalkotására a beszélők közötti viszonyok figyelembevételével (pl. az engedélykérés formái, a beszélők közötti bizalmassági viszony stb.)- interakció típusok/beszédaktusok jellegzetes elemkészletének működtetését célzó gyakorlatok (pl. válasz, kérdés, magyarázat, részletezés, véleménykifejtés, indoklás stb.)- a beszédhelyzetnek és a kommunikációs szándéknak megfelelő szóhasználat/kifejezőkészlet megválasztását célzó gyakorlatok- a beszéd kezdeményezésének, folytatásának, befejezésének felismerését szolgáló gyakorlatok- stílusgyakorlatok a kommunikációs funkcióhoz igazodó nyelvi eszközök megválasztására
<p>1.3. Lényeges gondolatok elrendezése különböző témák bemutatása céljából</p> <ul style="list-style-type: none">- a szóban elhangzó szöveg megtervezését célzó gyakorlatok: anyaggyűjtés, rendszerezés, a lényeges gondolatok kiemelése, kifejtés/részletezés (választott téma jegyzet alapján történő bemutatásához)- a témának, a szövegtípusnak és beszédhelyzetnek megfelelő rendezőelv alkalmazását célzó gyakorlatok (pl. általános-egyedi/egyedi-általános, rész-egész/egész-rész)- gyakorlatok félreproduktív és spontán szövegek alkotására különböző szövegtípusokban (pl. beszámoló; útvonal-, környezetleírás; magyarázat, jellemzés)- párbeszédalkotás átfogalmazása elbeszéléssé; függő beszéd átalakítása egyenes beszéddé- elbeszélő és lírai szövegek meghallgatását célzó gyakorlatok (pl. elbeszélő költemény, ifjúsági regény részlete) a cselekmény részletező bemutatására, szereplők jellemzésére szóban; a szöveg hatás szóbeli kifejezésére- gyakorlatok a látottak (átéltek) és a feltételezések (következtetések, hipotézisek stb.) megkülönböztetésére nyelvi és metakommunikációs eszközökkel
<p>1.4. A sztenderd nyelvváltozat alkalmazása az azt elváró beszédhelyzetekben</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a sztenderd nyelvváltozatot kérő beszédhelyzetek felismerésére- szövegek és gyakorlatok a saját nyelvváltozat és a romániai magyar köznyelv közti eltérések feltárására- gyakorlatok a sztenderd nyelvváltozat felismerésére azonos témájú, sztenderd nyelvváltozatban és a romániai magyar köznyelven elhangzó szövegek között- a romániai magyar köznyelv és a sztenderd közti eltérések legjellemzőbb pontjainak azonosítását szolgáló gyakorlatok
<p>1.5. Nyitott magatartás a többszereplős párbeszédalkotásokban</p> <ul style="list-style-type: none">- szituációs játékok a többszereplős párbeszéd/társalgás gyakorlására hétköznapi beszédhelyzetekben (pl. a szó átvétele/átadása és ennek jelzése, megszakítás, a kapcsolatfelvétel, a társalgás fenntartása, lezárása)- a kommunikációs helyzethez és annak változásához való alkalmazkodást célzó gyakorlatok- gyakorlatok a kommunikációs folyamat tényezőire és a saját kommunikációra való reflektálásra- a beszédhelyzetnek megfelelő, kulturált nyelvi és nem nyelvi magatartás kialakítását célzó gyakorlatok

2. Írott szövegek értése és értelmezése

VI. osztály
<p>2.1. Kommunikációs szándékok a nem irodalmi és az irodalmi beszédhelyzetben</p> <ul style="list-style-type: none">- jósló olvasás, a jóslatok és az elolvasott szöveg/szövegrész összehasonlítása (pl. T-táblázatban)- gyakorlatok a kontextus jelentésalakító szerepének megfigyelésére (pl. ugyanazon kijelentés értelmezése különböző kontextusokban; szavak kontextustól függő denotatív és konnotatív jelentésének értelmezése stb.)- gyakorlatok háttérmondatok megfogalmazására különböző beszédhelyzetekhez kapcsolódó szövegek olvasásakor- a szövegben ki nem fejtett tartalmak felfedeztetését szolgáló feladatok- gyakorlatok jelölt és jelöletlen ok-okozati összefüggések megragadására, a következtetések megfogalmazására- a szereplők ki nem mondott gondolatainak, rejtett indítékainak megszólaltatását célzó gyakorlatok (pl. belső hangok játéka)
<p>2.2. A szövegértési/olvasási stratégiák irányított alkalmazása a különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <ul style="list-style-type: none">- az előzetes tudás mozgósítását és a szöveg új információival való szembesítését célzó gyakorlatok (pl. T-tábla, kettéosztott olvasónapló alkalmazásával)- többféle jegyzetelési technika, forma elsajátítása és a célnak megfelelő kiválasztása, alkalmazása tanári segítséggel- gyakorlatok szövegértési, szövegfeldolgozási stratégiák (átfutás, jóslás, előzetes tudás mozgósítása, szelektív olvasás, szintézis) alkalmazására különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során- a szöveg elrendezését, az információk közötti összefüggések felismerését célzó gyakorlatok (pl. időbeli, egész-rész)- a szöveg fő és résztemáinak megtalálását segítő gyakorlatok (kulcsszavak, bekezdések tételeimondatainak kiemelése)- gyakorlatok a lényeges és a kiegészítő/részletező információk elkülönítésére, az összetartozó információk kapcsolására hosszabb terjedelmű szövegben grafikai szervezők (pl. fogalomtérkép, fastruktúra) alapján- gyakorlatok a különböző szövegtípusok/közlésformák jellegzetes szerkezetének/szövegszerveződési eljárásainak, elem- és fogalomkészletének felismertetésére (pl. leíró szövegek logikai rendje, sajátos szóincse stb., az elbeszélő szövegek logikai rendje, tér- és idővonatkozások felismerése stb.)- gyakorlatok ismeretterjesztő szövegek tartalmának összefoglalására- gyakorlatok a szórendcsere és jelentés kapcsolatának megfigyelésére- a szöveg újraolvasása grafikai szervezők (pl. fogalomtérkép, fogalmi háló) alkalmazásával a fő téma-résztema, az általánosító állítások és alátámasztó részletek összekapcsolása, a kifejtett és hallgatólagos állítások értelmezése céljából- gyakorlatok a szöveg és a különböző grafikai elemek összefüggéseinek felismerésére
<p>2.3. Az olvasói tapasztalatok működtetése a különböző műfajú irodalmi szövegek befogadásában</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a műfaji jegyek felfedeztetésére az olvasott dalok/dalváltozatok szövegében- gyakorlatok jellegzetes poétikai eszközök (pl. virág- és madármetaforák, lényegjelzők) megfigyeltetésére a népdalok szövegének értelmező olvasása és összehasonlítása során- az életkép epikus és lírai változatának összehasonlítását célzó gyakorlatok (pl. Venn-diagrammal)- gyakorlatok a mesei jellemzők felismerésére az elbeszélő költeményben<ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a regény cselekményszerkezetének, a szereplők rendszerének, tér- és idővonatkozásainak felfedeztetésére- a meseregény és az ifjúsági regény összehasonlítását célzó gyakorlatok (pl. szemponttáblázat, Venn-diagram készítése)- különféle konfliktusok és konfliktuskezelési eljárások megfigyelését és reflexióját célzó gyakorlatok különböző műalkotások és mindennapi szövegműfajok kapcsán- gyakorlatok a leírás funkcióinak értelmezésére lírai és epikus szövegekben
<p>2.4. A nyelvi megalkotottság és a jelentés összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a tényállítások és a hipotézisek/vélemények megkülönböztetésére- gyakorlatok a retorikai alakzatok, a szóképek és a hasonlat szerepének felismerésére és értelmezésére az elbeszélő szövegek és a lírai alkotások olvasásakor- jelentéstulajdonítási gyakorlatok (pl. képek/képsorok értelmezése kettéosztott napló segítségével)- gyakorlatok az epikus szöveg olvasása során keletkezett fantáziaképek ábrázolására nyelvi eszközökkel vagy rajz segítségével- gyakorlatok a vers beszélőjének (a lírai én) azonosítására (szerző és beszélő viszonya)- gyakorlatok a verstani hallás működtetésére (versritmus, ütemhangsúlyos verselés, rím, rímfajták)- gyakorlatok az epikai közlésformák (elbeszélő, leíró, párbeszéd, monologikus) szövegbeli funkcióinak

VI. osztály
<p>megfigyelésére és értelmezésére</p> <ul style="list-style-type: none"> - az elbeszélő szöveg cselekményszerkezetének megfigyelését (alaphelyzet, bonyodalom, a bonyodalom kifejtése, tetőpont, megoldás elkülönítése) célzó gyakorlatok - gyakorlatok a hősteremtés eljárásainak (narrátor/ más szereplő általi jellemzés, cselekedtetés, beszélgetés, környezet) és a jellemzés fajtáinak megfigyelésére (pl. kettéosztott napló segítségével; közvetett jellemzés átalakítása közvetlen jellemzéssé stb.)
<p>2.5. Az irodalmi szöveg értékviszonyainak felismerése</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a szereplők által közvetített értékek/értékrendek azonosítására az elbeszélő szövegekben - gyakorlatok a regiszter szerepének megfigyelésére (pl. a jelzők szerepe; válogatás rokon értelmű szósorok elemei közül, eufemisztikus/pejoratív körülírás stb.) - véleménynyilvánítás gyakoroltatása az értékítélet indoklásával (például egy irodalmi hős cselekedeteinek megítélése)

3. Írásbeli szövegalkotás

VI. osztály
<p>3.1. Szövegek alkotása az információk, gondolatok, érzelmek, átélt és elképzelt események megosztására lényeges gondolatok és a részletező információk kiemelésével</p> <ul style="list-style-type: none"> - vázlatkészítési gyakorlatok a témával kapcsolatos lényeges, mellékes és részletező információk rendezésére - hiányos, megadott vázlat/szöveg kiegészítését célzó gyakorlatok (pl. megadott bekezdés folytatása, befejezés írása hiányos szöveghez) - szövegtömörítést, részletezést, bővítést célzó írásgyakorlatok
<p>3.2. Különböző típusú szövegek alkotása a kommunikációs funkciók működtetésével</p> <ul style="list-style-type: none"> - kronologikus beszámoló írásának gyakorlása személyes vagy fiktív élményről - tájleírás készítésének gyakorlása különböző nézőpontokból egy szabadon választott vidékről (pl. a következő nézőpontokból: a földön állva, egy fáról szénézve, a magasból letekintve stb.) - különböző témájú leíró szövegek készítésének gyakorlása a szövegtípus rendezőelvének kiválasztásával (pl. általános-egyedi/egyedi-általános, rész-egész/egész-rész) - rövid ismertetés írásának gyakorlása (pl. egy irodalmi műhöz vagy adott beszédhelyzethez keresett illusztráció alá, egy filmről stb.) - jellemzés készítését célzó gyakorlatok (pl. irodalmi hősről, ismerősről, kitalált személyről) - gyakorlatok hagyományos magánlevél és e-mail írására ugyanarról a témáról ugyanannak/eltérő címzettnek - gyakorlatok hirdetés írására irodalmi művek részletei alapján, ill. különböző kommunikációs helyzetekre - gyakorlatok meghívó írására különböző alkalmakra - gyakorlatok használati utasítás írására (pl. szülőknak Hogyan bánjunk egy kamasszal? címmel) - gyakorlatok ugyanazon közlés újrafogalmazására más címzettnek, más műfajban, más céllal - szövegtranszformációs gyakorlatok (pl. életkép átírása elbeszélő szöveggé)
<p>3.3. A kommunikációs helyzetnek megfelelő regiszter alkalmazása</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a szókinccs különféle rétegeiből származó szavak jelentésének, használati körének megkülönböztetésére és megfelelő használatára - mondatátalakítási gyakorlatok a beszédhelyzetnek és a kommunikációs szándéknak megfelelően - megszólítások gyakoroltatása különböző címzethez szóló szövegtípusokban (pl. magánlevelekben, hirdetésekben stb.)
<p>3.4. Kijelölt forrásanyag önálló használata</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok rövid nyomtatott és elektronikus ismeretterjesztő szövegek önálló feldolgozására - ismerkedés különféle információhordozókkal, sajátosságaik megfigyelése - adott forrás felhasználása önállóan és csoportosan adott feladat megoldásához - egynyelvű szótárak (értelmező szótár és szinonimaszótár) önálló használatát célzó gyakorlatok
<p>3.5. Grafikai elrendezés alkalmazása a kommunikációs helyzetnek megfelelően</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok az íráskép rendezettségének megtartására - gyakorlatok grafikai elemek (pl. táblázatok, illusztrációk, diagramok) készítésére és áttekinthető elrendezésére az írásműbe - gyakorlatok meghívók készítésére - gyakorlatok illusztrációk és feliratok készítésére tanult irodalmi művek alapján - gyakorlatok elbeszélő szövegek alkotására zeneművek alapján
<p>3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából</p> <ul style="list-style-type: none"> - szövegek átdolgozását, szövegrészletek újraírását célzó gyakorlatok

VI. osztály

- konkrét szövegek alapján a szövegalkotási problémák felismerését célzó gyakorlatok
- saját szöveg átdolgozását, megalkotott szövegek újírását szolgáló gyakorlatok megadott szempontok szerint (pl. szerkesztés, helyesírás stb.)
- a helyesírás biztonságának továbbfejlesztésére irányuló gyakorlatok
- szórutinok kialakítása igealakok és főnévi szóalakok paradigmáiban a jelentés–hangzásséma–írásképek hármasságában, változatos gyakorlatok és tevékenységek által
- szabállyal le nem írható, gyakori szavak írásmódjának gyakoroltatása és rögzítése változatos feladatokkal (pl. csoportos és mozgásos tevékenységek, kiegészítő, átalakító, választó, csoportosító, alkotó, hibajavító, valamint egyéb játékos gyakorlatok: helyesírási totó, keresztrejtvény stb.)
- a helyesírási memória fejlesztését célzó gyakorlatok
- gyakorlatok a szövegalkotás során ejtett helyesírási vétségek javítására (pl. szótárhasználat, egyénre szabott "nehéz szavak füzete" szerkesztése)

4. A nyelvi megformálásra való érzékenység és igényesség a szóbeli és írásbeli kommunikációban

VI. osztály

4.1. Az elemi mondat nyelvi megformálásának mint viszonyrendszernek a megértése

- a mondat szerkezeti egységeinek (a „mondatrészeknek”) az egymástól való függését felfedeztető gyakorlatok (az alany száma/személye és az ige alakja; a határozott tárgy és az ige alakja; a szereplőazonosság feloldása visszaható vagy kölcsönös névmással vagy igelakokba kódoltan; stb.)
- az események időbeli lehorgonyzására használt nyelvi eszközök (toldalékok, szavak) felfedezését célzó gyakorlatok szövegeken és változatos beszédhelyzetekben
- az események nem tényszerű voltát jelző nyelvi eszközöknek (módjelek, ható igeképző, módosítószók) és használatuknak/jelentésüknek a feltérképezése változatos gyakorlatokkal
- gyakorlatok a tagadás és a negatív jellemzés többi nyelvi eszközének együttlátására
- összehasonlító és szabályszerűségek felfedezését célzó gyakorlatok: az ige kapcsán megtapasztalt nyelvi megformálási lehetőségek megvalósulási módja névszói állítmányok esetén
- összehasonlító gyakorlatok a megfigyelt jelenségekre a tanult nyelv(ek)ben

4.2. A nyelvi eszközök és a jelentés összefüggésének megértése különböző típusú szövegekben

- szerepjátékok/hangfelvételek alapján hangsúly és szórend megfigyelését célzó gyakorlatok (pl. az ismert és az újszerű közleményelemek azonosítása, jelentésbeli szerepe, háttérmondatok stb.)
- gyakorlatok változatos szórendű mondatok jelentésének a megkülönböztetésére különböző beszédhelyzetekben
- változatos szórendű mondatok jelentéskülönbségeinek nyelvi okait felfedeztető feladatok
- mondatátalakítási gyakorlatok a beszédhelyzetnek és a kommunikációs szándéknak megfelelően szóban és írásban
- a szövegben ki nem fejtett tartalmak felismerését, megértését célzó gyakorlatok
- gyakorlatok a tárgyalt jelenségek összehasonlítására a tanult nyelvekbeli megfelelőekkel

4.3. A szavaknak mint a szerkezetek alkotóelemeinek a megválasztása a szövegkörnyezetnek megfelelően

- gyakorlatok a szavak, kifejezések, mondatok és szövegkörnyezetek kétirányú viszonyainak felismertetésére és alkalmazására változatos szövegtípusokban
- gyakorlatok az igével jelentésegységet alkotó bővítmények jelentésbeli szerepének megfigyeltetésére
- gyakorlatok az igelak és az udvariasság összefüggésének megfigyelésére: tegezés, magázás, tetszikezés
- az aktív és a passzív szókincs gazdagítása változatos gyakorlatokkal különböző szövegösszefüggésekben (szövegkörnyezet alapján), önálló munkával vagy tanári irányítással
- a szókincs rétegzettségének megfigyelését célzó gyakorlatok (a szavak használati körének, stílusértékének megfigyelése hétköznapi és szépirodalmi szövegekben)

4.4. A társas-társadalmi együttéléshez szükséges nyelvi magatartás magánjellegű és kisközösségi helyzetekben

- gyakorlatok a beszédhelyzetnek megfelelő, kulturált nyelvi és nem nyelvi magatartás kialakítására
- gyakorlatok a kommunikációs helyzet változásának felismerésére
- gyakorlatok a nyelv másokra gyakorolt hatásának felismerésére mindennapi beszédhelyzetekben és szövegekben, valamint különféle műalkotásokban
- gyakorlatok a normatív nyelvváltozatot kérő beszédhelyzetek felismerésére
- gyakorlatok a normatív nyelvváltozat és a saját nyelvváltozat közötti különbség felismerésére a szöveghez, a mondathoz, a szóalakhoz kapcsolódóan

Tartalmak

VI. osztály	
SZÓBELI KOMMUNIKÁCIÓ	<i>Az V. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i>
	<p>Szövegtípusok, a szóbeli kommunikáció stratégiái és alapfogalmai</p> <p>A kommunikációs helyzet tényezői:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A résztvevők (a résztvevők közötti viszony; a résztvevők előfeltevései és ismeretei egymásról és a beszéd témájáról) • Hely és idő: az események sorrendje • A kód: eseményszerkezet és mondat szerkezet • A társalgás jellemzői: megszakítás, átfedés, a szó átvétele/átadása és ennek jelzése, a kapcsolatfelvétel, a társalgás fenntartása, lezárása
	<p>Hangzás; szupraszegmentális és non-verbális elemek szerepe a kommunikációs helyzetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • térközsabályozás, szemkontaktus • A szupraszegmentális tényezők kiemelő szerepe: hangerő, hangmagasság, beszédtempó, szünet • A szupraszegmentális és non-verbális elemek jelentést befolyásoló/megváltoztató szerepe: kiegészítés, megerősítés, gyengítés, felülbírálás
	<p>A szóbeli szöveg értésének és alkotásának stratégiái:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tárgy/téma azonosítása, előzetes tudás aktiválása; témataartás/témaváltás; kulcsszavak, fő gondolat azonosítása, lényegmegragadás, részletezés; releváns/irreleváns információ; explicit és implicit információ; modális elemek és modalitás; következtetés, összegzés • Rendezőelvek a leíró szövegekben: általános-egyedi/egyedi-általános, rész-egész/egész-rész
<p>Javasolt kommunikációs színterek: iskolai közéleti beszédhelyzetek</p>	
<p>Szövegtípusok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beszédértés: <ul style="list-style-type: none"> • hirdetés, tudósítás; leírás (jellemzés; útvonal-, környezetleírás, folyamatok leírása); rádióműsorok, filmek, dokumentumműsorok stb. • Beszéd: <ul style="list-style-type: none"> • spontán és tervezett produktív szövegek: pl. magyarázat, részvétel többszereplős párbeszédben, véleménykifejtés; elbeszélés: cselekmény, eseménysor; leírás: jellemzés, útvonal-, környezetleírás, folyamatok leírása • félreproduktív szövegek: pl. elbeszélő költemény részlete, novella, ifjúsági regény részlete, szereplők jellemzése • reprodukció szövegek: felolvasás, vers és prózamondás 	
SZÖVEGÉRTÉS ÉS -ÉRTELMEZÉS	<i>Az V. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i>
	<p>Szövegtípusok, olvasási stratégiák, alapfogalmak</p> <p>Szövegértési stratégiák</p> <ul style="list-style-type: none"> • Átfutás, szelektív olvasás, szintézis • Tájékozódás, információkeresés: név- és tárgymutatók, fogalomjegyzék, utalók • Lényegmegragadás, részletezés; releváns/irreleváns információ; explicit és implicit információ; modális elemek és modalitás; következtetés, összegzés • Nézőpont: az objektív és szubjektív leírás eszköztára • Elbeszélő szövegek: élmény és esemény; időrend, helyszín és szereplők; a linearitás, a linearitás megbontásának egyszerűbb esetei; a tárgyilagos és személyes nézőpont kifejezőeszközei • A leíró szöveg rendezőelve: rész-egész; térbeli rend (távolról közelre, közelről távolra, körkörös); külső és belső tulajdonságok sorrendezése; felsorolás • Grafikai elrendezés, grafikai és képi elemek a szövegben: képek, grafikonok, diagramok

	<p>Irodalmi formák és kódok</p> <p>Műnemek: epika, líra</p> <p>Epikus művek olvasása: az epikus művek cselekményszerkezete: elő-készítés/alaphelyzet, bonyodalom, a bonyodalom kifejtése, tetőpont, megoldás; az epizód; a szereplők rendszere: főszereplők, mellékszereplők, epizód szereplők</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lírai művek olvasása: a beszélő és szerző viszonya a lírai szövegekben: a lírai én; személyesség és személytelenség; egynemű és összetett hangulat; vershangzás: ütemhangsúlyos verselés, verssor, sorfajták • A képszerűség és szemléletesség eszközei: szóképek és alakzatok: halmozás, párhuzam, fokozás, túlzás, felkiáltás • Hangnemek: személyes, komikus
	<p>Témahálózat és értékjelentés</p> <p>Szövegtípusok</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elbeszélő szövegek: személyes történetmondás (pl. élménybeszámoló) • Leíró szövegek: jellemzés (külső és belső tulajdonságok); a környezet leírása; ismertetés, különböző témájú ismeretterjesztő szövegek • Dokumentum szövegek: tájékoztató és utasító szövegek (hirdetés, műsorfűzet, használati utasítás) • Magánéleti szövegek: e-mail, meghívó <p>Irodalmi műfajok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Epikai műfajok: prózaepika: novella, ifjúsági regény; verses epika: elbeszélő költemény, az életkép epikus változata • Lírai műfajok: dal (népdal, műköltészeti dal); leíró költemény; az életkép lírai változata
<p>SZÖVEG-ALKOTÁS</p>	<p><i>Az V. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i></p> <p>Szövegtípusok, szövegalkotási stratégiák, szerkesztési eljárások, alapfogalmak</p> <p>Szövegtípusok és szövegalkotási technikák</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az írás folyamatközpontú modellje és szakaszai: <ul style="list-style-type: none"> • témaválasztás, szövegalkotás adott témára • céltételezés/funkció: véleményközlés • szervezés: a témához tartozó lényeges gondolatok, részletezés, releváns és irreleváns információ, elrendezése lineáris vázlatban (tételmondat) és alineáris grafikai szervezők alapján (pl. fűrtábra) • átdolgozás/szövegváltozatok (pl. osztálytermi felolvasás és visszajelzések alapján) <ul style="list-style-type: none"> • témataratás/témaváltás, egység, tagolás; • tételmondat, bekezdések; • szerkesztés: makroszerkezeti egységek funkciója/aránya különböző szövegtípusban; • mondat- és szövegszerkesztés: egyeztetés, utalás (pl. módjeles, személyragos igealakok, határozottsági egyeztetés, A-Á egyeztetés, határozósók, névmások; egyenes idézet stb.) • Rendezőelvek: általános-egyedi/egyedi-általános, rész-egész/egész-rész • A szöveg grafikai képe: az írás grafikai jellemzői (betűméret, kiemelés, szövegtagolás); illusztráció, táblázat • Helyesírás <ul style="list-style-type: none"> • egyenes, szabad és függő idézet írásjelezése • az egyszerűsítés elve • az igealakokkal kapcsolatos helyesírási kérdések (módjeles, időjeles, személyragos igealakok gyakori mintázatainak helyesírása) • főnevek alakjával kapcsolatos helyesírási kérdések (esetragos alakok, tulajdonnevek toldalékolása: -val/-vel, -i, -beli stb.) • a határozósókkal kapcsolatos helyesírási kérdések (pl. <i>elől-elől, hátrább, messze, utánam, később</i> stb.)

	<ul style="list-style-type: none"> • egyszerűbb tulajdonnevek: <ul style="list-style-type: none"> • gyakoribb márkanevek, állatnevek, csillagnevek, újságok/folyóiratok neve, címek • gyakoribb földrajzinév-típusok (pl. gyakoribb víznevek, domborzati nevek, lakott területek nevei) • számneves szerkezetek egybe-és különírása <p>a keltezés helyesírásának minden esete (az év, hónap, nap különböző írásmódjai és toldalékos vagy névutós alakjai, birtokos alakok, időintervallumok írásmódja)</p>
<p>Javasolt szövegtípusok: leírás (környezetleírás), élménybeszámoló, jellemzés, ismertetés, hirdetés, használati utasítás, magánlevél, e-mail, meghívó</p>	
<p>NYELVI TARTALMAK</p>	<p><i>Az V. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i></p> <p>I. A szövegek nyelvi megformálásának szövegtani, morfoszintaktikai, lexikális, szemantikai és fonetikai szintje</p> <p>A nyelvi fogalomrendszer tapasztalatokra épülő alapozása a mondatrészek körében</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1. eseményszerkezet és mondatszerkezet <ul style="list-style-type: none"> • 1.1. az ige alanyi, tárgyi és határozói bővítményei <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.1. az alanyi, tárgyi, határozói szerepű főnévi csoport <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.1.1. az alanyi vonzat és az A–Á egyeztetés <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.1.1.1. személyes névmás • 1.1.1.2. a tárgyi szerepű főnévi csoport esetragja • 1.1.1.3. a tárgyaz igék és a határozottsági egyeztetés <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.1.3.1. műveltető igealak • 1.1.1.4. a határozói szerepű főnévi csoport esetragjai és névutói • 1.1.1.5. határozószó • 1.1.1.6. határozói vonzat és szabad határozó • 1.1.2. bővítmények összefüggései <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.2.1. visszaható és kölcsönös névmás (pl. <i>János megütötte Jánost/magát, János és Kati ölelik egymást.</i>) <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.2.1.1. visszaható igealak (pl. <i>Péter borotválja magát/borotválkozik, János és Kati ölelik egymást/ölelkeznek.</i>) • 1.1.3. mellérendelő szerkezet <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.3.1. kapcsolat, ellentét (<i>nem, hanem</i>), választás • 1.1.3.2. kötőszó • 1.2. igemódosítók • 1.3. az igei poliszémia és az igével jelentésegységet alkotó bővítmények: pl. <i>nyolcig tart, a szakadék felé tart, nagy becsben tart, a kamrában tart, tart a szüleitől, fogva tart, előadást tart, tartja a lelket benne</i> stb. • 1.4. a névszói állítmány és vonzatai <ul style="list-style-type: none"> • 1.4.1. főnévi és melléknévi állítmány • 1.4.2. a birtoklásállítás és birtokos névmás (<i>Ez a ház a Péter-é/az öv-é</i>) • 2. események időben lehorgonyzása, kronológia <ul style="list-style-type: none"> • 2.1. igei állítmányú mondat és időjelölés • 2.3. névszói állítmányú mondat és időjelölés (→segédige) • 3. realis és irreális jelölése <ul style="list-style-type: none"> • 3.1. módjelölés az igei állítmányú mondatban • 3.2. módjelölés a névszói állítmányú mondatban • 3.3. <i>-hat/-het</i> képzős igék • 3.4. módosítószók • 4. a negatív jellemzés eszközei (ellentétes jelentés, tagadás, a hiány kifejezésének eszközei)

	<p>II. A nyelvhasználat társadalmi megítélése: nyelvi illetan</p> <ul style="list-style-type: none">• nyelvváltozatok egyes alakjai és megfelelők az iskola által közvetített nyelvváltozatban (pl. suksükölés, nákolás, ikes/iktelen ragozás, különböző múlt idejű alakok stb).
--	---

Megjegyzés: A tartalmak nem megtanulandó ismeretként értendők, hanem a specifikus kompetenciákba épülve azok fejlődését szolgálják. A tanulási tevékenységek ezen kompetenciák alakulására/fejlődésére vonatkozóan kínálnak javaslatokat.

VII. OSZTÁLY

Specifikus kompetenciák és tanulási tevékenységek

1. Szóbeli szövegértés és szövegalkotás különböző kommunikációs helyzetekben

VII. osztály
<p>1.1. Hangzó szövegek értelmezése lényegkiemeléssel, összefoglalással változatos kommunikációs helyzetekben</p> <ul style="list-style-type: none">- különböző típusú hangzó szövegek hallgatása különböző csatornákon: pl. tudósítás, ajánlás, rádió- és tévéműsorok (pl. interjúk, beszélgetések) stb.- a lényegkiemelést, összefoglalást célzó gyakorlatok- gyakorlatok a hangzó szöveg rendezőelvének azonosítására a szöveg újrhallgatásával- gyakorlatok a szöveg információi közötti összefüggések azonosítására a szöveg újrhallgatásával nem lineáris jegyzetelési technikák alkalmazásával (pl. fastruktúra, fűrtábra a rész, példa, jellemző stb. összefüggések jelölésére)- következtetések megfogalmazását célzó gyakorlatok a meghallgatott szöveg alapján szóban vagy írásban- kontrasztív gyakorlatok a szavak hangzásából felismerhető/kitalálható jelentésekre a magyarban és más nyelvekben- szóalakok egybeeséséből vagy hasonlóságából fakadó értelmezésembeli bizonytalanságok kontextuális egyértelműsítést célzó gyakorlatok- a szinonímia és antonímia kontextusfüggését illusztráló gyakorlatok- játékos gyakorlatok lehetséges jelentések felfejtésére a szóalkotási módok ismert mintázataira támaszkodva- a szavak „időbélyegének” (pl. archaizmus) vagy „csoportbélyegének” (pl. diáknyelvi, szaknyelvi stb.) felismerését segítő gyakorlatok- a szövegbeli metaforák mögötti szerkezetet feltáró gyakorlatok (pl. a vita mint harc)- a szövegbeli metonímia értésének jelentésbeli inkompatibilitásra visszavezetése játékos gyakorlatokkal- a szövegbeli azonos utalás eseteit számbavevő gyakorlatok szinonimák megkeresésével, igevégződések és névmások általi utalások azonosításával- a szöveghangzás jelentést befolyásoló/meghatározó (szegmentális és szuprasegmentális) komponenseire rávilágító gyakorlatok
<p>1.2. Adott vagy választott témákszóbeli bemutatása a kommunikációs tényezők figyelembevételével</p> <ul style="list-style-type: none">- árnyalt, rugalmas alkalmazkodás gyakorlása a kommunikációs folyamat tényezőihez különféle konkrét beszédhelyzetekben;- gyakorlatok a szituáció megváltozásának felismerésére; az új helyzethez való tudatos alkalmazkodásra- interakciótípusok/beszédaktusok jellegzetes elemkészletének működtetését célzó gyakorlatok (pl. hozzászólás, érvek, ellenérvek)- a beszédhelyzetnek, a kommunikációs szándéknak és a címzettnek megfelelő szóhasználat/kifejezőkészlet megválasztását célzó gyakorlatok- a szavak hangzásához kapcsolódó hangulati hatással játszó gyakorlatok- szövegek és gyakorlatok állandósult szókapcsolatok, közmondások, szólások, helyzetmondatok jelentésének és használatának megfigyelésére és értelmezésére
<p>1.3. Különböző információk, gondolatok, vélemények bemutatása érvekkel, részletezéssel és példákkal alátámasztva</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok félreproduktív és spontán szövegek alkotására különböző szövegtípusokban (pl. hirdetés, ajánlás, tudósítás)- gyakorlatok a szövegtípusnak megfelelő rendezőelv megtervezésére- a szóban elhangzó szöveg makroszerkezeti egységeinek megtervezését célzó gyakorlatok szövegtípushoz igazodva- jegyzetkészítés a fontosabb gondolatok kifejtésére, részletezésére, alkalmazására a bemutatás során- gyakorlatok a témának megfelelő adatok, példák összegyűjtésére, rendszerezésére, a meggyőzés, érvelés eszközeinek a kommunikációs tényezőkhöz igazodó megválasztására

VII. osztály	
<ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a rokon és ellentétes értelmű szavak, az archaizmusok és neologizmusok kifejező értékének hasznosítására - gyakorlatok az azonos alakú szóalakok kontextuális jelentésének megértésére - stílusgyakorlatok: a témához igazodó hangnem megválasztására - a személyesség/tárgyilagosság gyakorlása a tárgy, esemény bemutatásában - gyakorlatok az önálló véleményalkotás és a vélemény indoklására, a véleménynyilvánítás árnyalt nyelvi formáinak elsajátítására - véleménycsera a tetszik/nem tetszik, szép/rút/közömbös szempontjai alapján 	
<p>1.4. A sztenderd nyelvváltozat normájától való szándékos eltérés okainak megértése</p> <ul style="list-style-type: none"> - nyelvváltozat és identitás/csoporthoz tartozás összefüggéseinek felismerését szolgáló gyakorlatok - gyakorlatok a szavak használati körüknek megfelelő alkalmazására - gyakorlatok a tájnyelvi vagy egyéb nyelvváltozatra jellemző akcentussal ejtett sztenderd nyelvváltozat felismerésére (pl. nyelvjárási beszélő által felolvasott sztenderdben írt szöveg és sztenderd kiejtéssel felolvasott nyelvjárási szöveg ütköztetése) - a magyar nyelv államnyelvi változatain (pl. vajdasági magyar nyelv, felvidéki magyar nyelv, kárpátaljai magyar nyelv) elhangzó szövegek összehasonlítása egymással, a romániai magyar köznyelvvél és a sztenderddel különböző szempontok szerint 	
<p>1.5. Nyitott magatartás a beszédtárs véleményéhez való viszonyulásban</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a gesztusok, mimika, testtartás, térközszabályozás és a verbális összetevők viszonyának megfigyelésére - gyakorlatok a beszédpartnerrel való együttműködés lehetőségeinek és formáinak a tematizálására - gyakorlatok a konfliktus okainak feltárására és a konfliktus kezelésére (pl. szituációs játékok segítségével) - az eltérő ízlésítéletek megértését és elfogadását, az ízlés kontextuális függőségének (kulturális, történeti, közösségi, családi, egyéni beágyazottság) megértését segítő gyakorlatok 	

2. Írott szövegek értése és értelmezése

VII. osztály	
<p>2.1. Külső tényvonatkozások és fiktív mozzanatok megkülönböztetése különböző szövegekben</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok köznapi szövegek valóságvonatkozásainak megfigyelésére; tényállítások és hipotézisek/ vélemények/ ízlésítéletek megkülönböztetése - gyakorlatok a valószerű és valószerűtlen elemek elkülönítésére különböző szövegek olvasása során - gyakorlatok a művön kívüli valóságnak megfeleltethető és a fiktív elemek elkülönítésére az olvasott szövegben - gyakorlatok a fiktív elemek arányának és szerepének megfigyelésére különböző műfajú irodalmi szövegekben (pl. mese, novella, ifjúsági regény) - gyakorlatok a manipulatív szándék felismerésére különböző beszédhelyzetekben (pl. a modális elemek szerepének vizsgálata; a valószerű megteremtésének képi és nyelvi elemei reklámokban stb.) 	
<p>2.2. A beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák alkalmazása különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során</p> <ul style="list-style-type: none"> - az előzetes tudás szerepének tudatosítását célzó gyakorlatok a jelentésteremtés folyamatában (pl. T-tábla, kettéosztott napló alkalmazásával) - a szöveg információi közötti összefüggések azonosítását célzó gyakorlatok a szöveg újraolvasásával nem lineáris jegyzetelési technikák alkalmazásával (pl. fastruktúra, fűrtábra a rész, példa, jellemző stb. összefüggések jelölésére) - szövegértési, szövegfeldolgozási technikák alkalmazását segítő gyakorlatok különböző típusú elektronikus és nyomtatott szövegek olvasása során (átfutás, jóslás, előzetes tudás mozgósítása, az információ lokalizálása, lényegi pontok kiválasztása, szintézis; szövegek átírása, olvasott művekhez eltérő befejezés illesztése, a történet folytatása, egy-egy szereplő további sorsának elképzelése, rejtvényt szerkesztés, szöveg szűkítése (sms), bővítése; bekezdések írása megadott tételmonddal, megadott kulcsszavak használatával, kezdő és/vagy zárómonddal stb.) - gyakorlatok a megértés folyamatának tudatosítására: jóslatok megerősítése, elvetése; a megértés ellenőrzése; a félreértések tisztázása - gyakorlatok az implicit információk/jelentések feltárására (pl. táblázat kitöltése szövegegységek 	

VII. osztály	
	<p><i>explicit és implicit jelentésének tömör megfogalmazásával)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a szövegben ki nem fejtett tartalmak szerepének felismerésére a megértésben és a beszédhelyzethez való alkalmazkodásban - gyakorlatok a szó szerinti és a metaforikus, explicit és implicit jelentések, tartalmak megkülönböztetésére, reflexiójára
2.3. Az olvasói tapasztalatok működtetése az irodalmi szöveg műfajának, motívumainak azonosításában	<ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a szöveg szerveződési módjának felismerésére, műfajának megállapítása, a műfaj jellemző sajátosságainak felismerésére - gyakorlatok a műnemek ötvözésének felismerésére a balladában (líra, epika) - gyakorlatok a kulcsmotívum(ok) azonosítására a szövegben - gyakorlatok a motívumok kontextuális vizsgálatára (pl. a motívumok kapcsolódása a szövegben, motívum és jelentés összefüggései stb.) - gyakorlatok különböző irodalmi szövegek visszatérő tematikus motívumainak megfigyelésére és értelmezésére (pl. a balladák néhány tematikus motívumának vizsgálata: tiltott szerelem, bűn és bűnhődés stb.)
2.4. Műfajiság és nyelvi megalkotottság összefüggéseinek felismerése az irodalmi szövegekben	<ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a fiktív tér, a fiktív idő és a fiktív cselekménymozzanatok felismerésére (pl. balladai idő, balladai színhelyek, csodás események stb.) - összehasonlító gyakorlatok a párbeszéd szerepének felismerésére a novellában és a balladában - gyakorlatok a közvetlen elbeszélői és a közvetett jellemteremtés eszközeinek megfigyelésére - gyakorlatok a szövegben megalkotott beszélő (lírai én, narrátor) és az életrajzi szerző elkülönítésére - a beszélő (narrátor, lírai én) szavahihetőségének megítélését mérlegelő gyakorlatok - gyakorlatok lírai és epikus műfajok felismerésére adott szövegekben - gyakorlatok a műfaj és a hangnem/hangnemek közti összefüggés felfedeztetésére (pl. a ballada vagy a humoreszk esetében) - gyakorlatok a beszélő és a tárgy, a beszélő és a címzett viszonyának megalkotására különböző műfajú szövegekben - gyakorlatok a hősteremtés eljárásainak megfigyelésére különböző elbeszélő művek olvasása során - gyakorlatok a retorikai alakzatok, a szóképek és hasonlat szerepének felismerésére és értelmezésére az elbeszélő szövegek és a lírai alkotások olvasásakor - gyakorlatok a verstani hallás működtetésére (versritmus, ütemhangsúlyos verselés, rím, rímfajták) - gyakorlatok a hangszimbolika felismerésére és a szövegben betöltött szerepének értelmezésére
2.5. Az irodalmi szövegekben megjelenő értékrendek megítélése	<ul style="list-style-type: none"> - a szereplők által közvetített értékek/értékrendek megragadását célzó gyakorlatok - gyakorlatok az erkölcsi vétség és bűnhődés kapcsolatának felfedeztetésére a balladákban - véleménynyilvánítási gyakorlatok az értékítélet indoklásával - gyakorlatok a szövegegész értékhierarchiájának megragadására (pl. anyagi és szellemi/ erkölcsi/ érzelmi értékek egymáshoz való viszonya)

3. Írásbeli szövegalkotás

VII. osztály	
3.1. Változatos témájú szövegek megalkotása, lényegkiemelés összegzés, az írás mozzanatainak gyakorlása	<ul style="list-style-type: none"> - lineáris és alineáris vázlatkészítési gyakorlatok a lényegkiemelés, összegzés, szövegegységek és gondolatok közötti összefüggések pontosítására valamely téma kapcsán (fastruktúra, fogalmi térkép, fűrtábra) - az írásfolyamatra és annak mozzanataira reflektáló gyakorlatok (pl. értékelési úrlap, munkalapok a tanulásról, közös és egyéni reflexió)
3.2. A beszédhelyzethez igazodó komplex szövegek önálló alkotása	<ul style="list-style-type: none"> - tudósítás írásának gyakorlása megtörtént vagy fiktív eseményről - önálló jellemzés készítésének gyakorlása hangnem- és nézőpontváltással (pl. tényszerű és ironikus jellemzés, önjellemzés írása) - naplóbejegyzés írásának gyakorlása; az önkifejező és kreatív szövegalkotás, hatékony egyéni írásmód gyakoroltatása

VII. osztály	
<ul style="list-style-type: none"> - a bemutatkozás írásos formáinak gyakorlása a nyilvános felületeken történő ön bemutatás etikai kérdéseit, következményeit tekintetbe véve - gyakorlatok különféle reklámszövegek írására (pl. irodalmi szöveghez kapcsolódva) - gyakorlatok a mindennapi élet alapvető hivatalos iratainak megfogalmazására (pl. kérvény írása) - az érzelemkifejező nyelvi és nem nyelvi elemeinek és eszközeinek használatát igénylő feladatok - a beszédpartnerek figyelmének, érdeklődésének változásaihoz, valamint a kommunikációs helyzethez, a szituációhoz való alkalmazkodást igénylő feladatok - gyakorlatok komikus hatású szövegek alkotására (pl. a témához/szövegtípushoz nem illő stílus, regiszter alkalmazásával) - változatosságra, illetve a beszédpartner/olvasó figyelmének megragadására és lekötésére való törekvéseknek teret adó feladatok - gyakorlatok elbeszélés ötvözésére leírással - <i>szövegtranszformációs feladatok (pl. ballada zárlatának átalakítása a mesei konvencióknak megfelelően, költői levél átalakítása prózai levéllé stb.)</i> 	
<p>3.3. A címzethez igazodó megfelelő regiszter alkalmazása</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>a nyelvi megformálásban udvariassági szempontok érvényesítését célzó gyakorlatok</i> - gyakorlatok a címzethez igazodó stílus/regiszter alkalmazására (pl. hivatalos levél és magánlevél írása azonos témára) 	
<p>3.4. Forrásanyag önálló felkutatása adott témához</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>adatgyűjtés különböző nyomtatott és elektronikus forrás felhasználásával, valamint felnőttek tudására alapozva</i> - <i>tájékozódás könyvtári katalógusokban; az adatok szűrésének gyakorolása: a lényeges adatok kiemelése, az irreleváns elemek mellőzése</i> - gyakorlatok az adatok rendezésére 	
<p>3.5. Verbális és grafikai/képi összetevők összhangjának megteremtése a kommunikáció céljához alkalmazva</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>névjegykártya készítési gyakorlat</i> - <i>illusztrált versválogatás kézírásos kötetbe szerkesztését célzó gyakorlat</i> - <i>diasor készítését célzó gyakorlat megadott és szabadon választott témára</i> 	
<p>3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a saját és mások szövegének megadott szempontok szerinti értékelésére önértékelési, társértékelési, alkalmazásával - konkrét szövegek alapján a szövegalkotási problémák önálló azonosítását célzó gyakorlatok a korrekciós lehetőségek írásos pontosításával (pl. T-kártya) helyesírási biztonság kialakítását célzó változatos írási és helyesírási gyakorlatok és feladatok - az egybeírás és különírás gyakoribb típusainak helyesírását begyakorló feladatok - számnevekkel és melléknevekkel kapcsolatos helyesírási gyakorlatok - névmások esetragos és névutós alakjainak a helyesírási szabályzatnak megfelelő írását begyakorló feladatok - mozaikszavak és rövidítések írásának rögzítését célzó gyakorlatok - gyakoribb idegen szavak helyesírását bejárató gyakorlatok - a hibafelismerés készségét fejlesztő gyakorlatok - a helyesírási szabályzat használata adott szavak helyesírására vonatkozó tudnivalók felkutatására tanári segítséggel 	

4. A nyelvi megformálásra való érzékenység és igényesség a szóbeli és írásbeli kommunikációban

VII. osztály	
<p>4.1. Az események szereplőire és körülményeire utaló nyelvi kifejezések szerkezetéből fakadó jelentések tudatosítása</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a határozott és határozatlan leírások használatának megfigyelésére a szövegben (pl. szándékosan rontott szövegek javítása nyomán levonható használati jellemzők összegzése) - a számneves és más mennyiségjelölős kifejezések használatának megfigyelését célzó gyakorlatok (pl. a többség jelölésmódjainak megfigyelése; a többség jelöltségének és jelöletlenségének lehetőségei és jelentésbeli következményei, ezek felismerése válogatott szövegekben; összehasonlítás a tanult nyelvekkel stb.) - az esemény szereplőire való utalás (esetek, névutók főnevekkel és névmásokkal) megfigyelését 	

VII. osztály	
	<p>célzó gyakorlatok; a tanult nyelvekkel való összevetés</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyűjtőmunka: a birtoklás, hozzátartozás viszony kifejezési lehetőségeinek számbavétele; a tanult nyelvekkel való összevetés
4.2. A nyelvi eszközök és a jelentés összefüggésének értelmezése különböző típusú szövegekben	<ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a változatos szórendű mondatok jelentésének az értelmezésére különböző beszédhelyzetekben - gyakorlatok a szövegben ki nem fejtett tartalmak szerepének felismerésére a megértésben és a beszédhelyzethez alkalmazkodásban - tényállítások és a hipotézisek/vélemények megkülönböztetését célzó gyakorlatok - a nyelvi állandóság és változás jelenségeinek megfigyelését célzó gyakorlatok - a bizalmas/közömbös/választékos stílustípus szóhasználati vonatkozásaira fókuszáló gyakorlatok
4.3. A szókészlet változásának és változatoságának, valamint a szavak szerkesztettségének felismerése	<ul style="list-style-type: none"> - ismerkedés egynyelvű szótárakkal (értelmező, szinonima-, etimológiai, szak-, táj- stb.): szóértelmezés, szómagyarázat, jelentéspontosítás céljából - fordítási gyakorlatok annak megfigyeltetésére, hogy az egyes nyelvek különbözőképpen oszthatnak fel jelentésmezőket - változatos gyakorlatok annak megtapasztalása, hogy az idők folyamán a szókészlet változik a leggyorsabban és a legszembetűnőbben (elavulás ↔ kölcsönzés, szóalkotás) - szövegátalakítási gyakorlatok: csináljunk régies szövegből mait, maiból régiest (a mai és korábbi nyelvállapot különbségének felismerése a korosztálynak megfelelő szinten); stílusgyakorlatok - vita: régi és új változatok „értéke” - változatos gyakorlatok annak megtapasztalása, hogy az egyes nyelvváltozatok (szaknyelvek és egyéb csoportnyelvek, regionális nyelvváltozatok stb.) szókincsükben és a szavak jelentésében térnek el a leglátványosabban - játékos gyakorlatok: mit árul el a szóhasználat egy beszélőről? - a szó szerinti és a metaforikus jelentések megkülönböztetése szótár, lexikon segítségével; néhány mindennapi metafora jelentésszerkezetének játékos feladatokon keresztül történő megfigyeltetése - a szóösszetétel, a szóképzés és a jelentés összefüggésének megfigyelését célzó gyakorlatok nem irodalmi és szépirodalmi szövegeken (pl. szógyűjtés és játékos szóalkotás képzéssel, összetétellel; új képzések és összetételek, új igekötős igék gyűjtése, megfigyelése; néhány jellegzetes változási út feltárása, néhány szabályszerűség megfigyelése stb.) - szótárkészítés: pl. összetett és képzett szavak lefordítása a tanult idegen nyelvekre; kölcsönszavak jelentésének és alakjának összevetése az átadó és átvevő nyelvben kétnyelvű szótárak segítségével stb. - gyakorlatok a szavak szerkezetének megfigyeltetésére (pl. szavak szerkezeti elemzése egyszerűbb esetekben: szótő, toldalékok; a főbb szóelemek funkcióinak tapasztalati úton történő felfedeztetése)
4.4. A társas kultúrában való részvételhez szükséges nyelvi magatartás	<ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a normatív nyelvváltozat és a romániai magyar nyelvváltozat közötti különbség felismerésére a szöveghez, a mondathoz, a szóalakhoz kapcsolódóan - különféle nyelvváltozatokat képviselő konkrét példák alapján a nyelv és a nyelvhasználat rétegzettségének megtapasztalása, felismerése (különösen a szókincs területén) - gyakorlatok az egyes nyelvváltozatok sztenderdtől való eltérésének legjellemzőbb eseteinek számbavételére - a nyelvhasználat társadalmi jelenségként való (szociolingvisztikai) szemléletét elősegítő gyakorlatok - változatos gyakorlatok a nyelvváltozatok (regionális nyelvváltozatok, kontaktusváltozatok, sztenderd) és az identitás összefüggéseinek feltárására

Tartalmak

VII. osztály	
SZÓBELI KOMMUNIKÁCIÓ	<i>Az V–VI. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i>
	Szövegtípusok, a szóbeli kommunikáció stratégiái és alapfogalmai A kommunikációs helyzet tényezői: <ul style="list-style-type: none"> • A kód: <ul style="list-style-type: none"> • jelentés; jelentésbeli kapcsolatok (szinonímia, antonímia; metaforikus és metonimikus jelentéskiterjesztés); • alaki kapcsolat (szóalakok egybeesése, hasonlósága); • hangzás és szóhangulat; • regiszter; időbeli rétegek; területi rétegek • identitás: csoporthoz tartozás szóhasználati jelölői • a szavak szerkesztettsége; szerkezetek a mondatban
	Hangzás; szupraszegmentális és non-verbális elemek szerepe a kommunikációs helyzetben: <ul style="list-style-type: none"> • A szöveg hangzása és hangulata: magánhangzók minősége (elől/ hátulképzett magánhangzók, ajakkerekítéses/-rétes magánhangzók), hangrend; a mássalhangzók hangzása/ hanghatása; szóhangzás és szóhangulat (hangutánzás, hangulatfestés); mondatdallam • A szöveg hangzása és az érzelmkifejezés
	A szóbeli szöveg értésének és alkotásának stratégiái: <ul style="list-style-type: none"> • Lényegkiemelés; szintézis • Osztályozás; explicit információ és implikáció; érzelm- és attitűdkifejezés • Szövegszervezés: dialogikus-monologikus; narratív, magyarázó, leíró szöveg szervezése • Rendezőelvek a leíró és elbeszélő szövegekben: a térbeli/időrendi linearitás megbontása (pl. idősíkváltások az elbeszélésben, mozaikszerűség a leírásban)
Javasolt kommunikációs szinterek: nyilvános beszédhelyzetek	
Szövegtípusok <ul style="list-style-type: none"> • Beszédértés: <ul style="list-style-type: none"> • hír, ajánlás; rádió- és tévéműsorok (interjúk, beszélgetések stb.), filmek stb. • Beszéd: <ul style="list-style-type: none"> • spontán és tervezett produktív szövegek: pl. hozzászólás, egyszerű bemutató adott témára, érvek és ellenérvek vitakérdésekben; hirdetés, ajánlás, tudósítás, reklám • félreproduktív szövegek: pl. ballada, regényrészlet, novella cselekményének szóbeli ismertetése/összefoglalása; • reproductív szövegek: felolvasás, vers és prózamondás 	
SZÖVEGÉRTÉS ÉS -ÉRTELMEZÉS	<i>Az V–VI. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i>
	Szövegtípusok, olvasási stratégiák, alapfogalmak Szövegértési stratégiák <ul style="list-style-type: none"> • Adatkeresési technikák, információkezelési módok online dokumentumokban • Az információ lokalizálása, lényegi pontok kiválasztása • Lényegkiemelés; szintaktikai és szemantikai kapcsolatok és kapcsolóelemek; szintézis; osztályozás; explicit információ és implikáció; érzelm- és attitűdkifejezés • Elbeszélő szövegek: a beszélő én/átélt én nézőpontja; események kiemelése; az élmény, indulat, érzelmek sajátos szóincstára • A leíró szöveg rendezőelve: összehasonlítás

	<p>Irodalmi formák és kódok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Epikus művek olvasása: a jellemteremtés eljárásai: közvetlen (narrátor, más szereplő általi) és közvetett (beszélgetés, cselekedtetés, környezet) jellemzés; cselekvő és nem cselekvő hős, statikus és változó jellem; késleltetés, előreutalás, sejtetés az epikus szövegekben; kihagyásos szerkesztésmód; jelenetezés az epikus szövegekben; konfliktus (külső és belső); monológ, belső monológ; líraiság és drámaiság az epikus szövegekben • Lírai művek olvasása: a megszólításos versbeszéd; személyes és közérdekű témák lírai szövegekben; vershangzás: hangszimbolika • A képszerűség és szemléletesség eszközei: szóképek és alakzatok: szinekdoché; metaforizáció és metonimikus jelentésátvitel; a körülírás • Hangnemek: tragikus, komikus, ironikus
<p>Témahálózat és értékjelentés: motívum, kulcsmotívum; megjelenített értékek, értékrendek az irodalmi szövegekben: anyagi értékek, szellemi értékek, erkölcsi értékek, érzelmi értékek</p> <p>Szövegtípusok</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elbeszélő szövegek: napló, internetes napló • Leíró szövegek: önjellemezés és jellemzés; jelenségek és folyamatok leírása; ismertetés, ismeretterjesztő szövegek • Dokumentum szövegek: tájékoztató és meggyőző szövegek (reklám, tudósítás) • Közéleti szövegek: hivatalos levél <p>Irodalmi műfajok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Epikai műfajok: humoreszk, novella, regény, napló, levél; verses epika: ballada (népballada, műballada) • Lírai műfajok: dal, leíró költemény, költői levél <p>Verbális és multimediális szövegek</p>	

SZÖVEG- ALKOTÁS	<p>Az V–VI. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</p>
	<p>Szövegtípusok, szövegalkotási stratégiák, szerkesztési eljárások, alapfogalmak</p> <p>Szövegtípusok és szövegalkotási technikák</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az írás folyamatközpontú modellje és szakaszai: <ul style="list-style-type: none"> • szövegalkotás adott/ választott téma alapján • generálás (gondolattérkép) • céltételezés/funkció: hangnem • szervezés: a témához tartozó fontosabb gondolatok; lényegkiemelés; összefoglalás lineáris vázlatvariációkban és alineáris grafikai szervezők alapján • átdolgozás/szövegváltozatok <ul style="list-style-type: none"> • haladás, folytonosság; • szerkesztés: makroszerkezeti egységek, bekezdések szerkesztése; • mondat- és szövegszerkesztés: névmásítás, kihagyás, helyettesítés • javítás: változatos elemkészlet • Rendezőelvek: a térbeli/időrendi linearitás megbontása • A szöveg grafikai képe: az írás grafikai jellemzői (betűtípus, kiemelések); verbális és képi összetevők összhangja • Helyesírás <ul style="list-style-type: none"> • a mozaikszók és rövidítések helyesírása • hangjelölés a gyakrabban előforduló idegen szavakban • egybeírás és különírás gyakoribb típusai (pl. az igekötő különírásának esetei, anyagnévi jelzős szerkezetek, mellérendelő kapcsolatok, gyakoribb alárendelő kapcsolatok, összetett névmások) • a tanult nyelvtani, irodalmi és más tantárgyakhoz kapcsolódó szakszók helyesírása • számnevekkel és melléknevekkel kapcsolatos helyesírási kérdések (pl. <i>több, kétezer-egy, húszas, tízedik, szebb, erősebb, hosszú hajú, olcsó, árú</i> stb.) • névmások esetragos és névutós alakjainak helyes leírása (pl. <i>hozzám, rólad, attól, ekkor, előttem, kié, egymással</i> stb.) • bonyolultabb földrajzi- és intézménynevek (pl. toldalékos földrajzi nevek, több tagból álló földrajzi- és intézménynevek)
<p>Javasolt szövegtípusok: napló, jellemzés, önjellemzés, reklám, tudósítás, hivatalos levél; internetes szövegtípusok</p>	
NYELVI TARTALMAK	<p>Az V–VI. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</p>
	<p>I. A szövegek nyelvi megformálásának szövegtani, morfoszintaktikai, lexikális, szemantikai és fonetikai szintje</p> <p>A nyelvi fogalomrendszer tapasztalatokra épülő alapozása a névszók körében</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1. a főnévi csoport szerkezete: <ul style="list-style-type: none"> • 1.1. névelő (a/az, egy, Ø) <ul style="list-style-type: none"> • 1.1.1. névelő és referencialitás • 1.2. módosítók („jelzők”) <ul style="list-style-type: none"> • 1.2.1. mn-i, mn-i igenévi módosító • 1.2.2. számnévi módosító • 1.2.3. főnévi módosító → birtokos szerkezet (mint forma) <ul style="list-style-type: none"> • 1.2.3.1. egyeztetés a birtokos szerkezetben • 1.2.3.2. a birtok alakja • 1.2.3.3. a birtok és a birtokos többességének kifejezése <ul style="list-style-type: none"> • 1.2.3.3.1. birtoklásmondat (<i>Péternek van háza.</i>) • 1.3. alaptag <ul style="list-style-type: none"> • 1.3.1. köznevek és tulajdonnevek • 1.3.2. névmások

<ul style="list-style-type: none"> • 1.3.2.1. személyes névmás <ul style="list-style-type: none"> • 1.3.2.1.1. és kontrasztivitás • 1.3.2.1.2. és topiktartás/-váltás (pl. <i>Péter az anyját várta. Ő még otthon volt.</i>) • 1.3.2.1.3. határozói szerepű személyes névmás (ragos/névutós alakok) • 1.3.2.2. deiktikus mutató névmás (ez <i>tetszik, holnap gyere azzal a korai busszal</i> stb.) <ul style="list-style-type: none"> • 1.3.2.2.1. és topikváltás (pl. <i>Péter a lányra nézett. Az elfordult.</i>) • 1.3.2.3. általános és határozatlan névmás • 1.4. mennyiség, számosság kifejezése a fn-i csoportban (szám, számlálószó, -k többesjel, -i többesjel) 1.5. kihagyásos szerkezetek
<p>A nyelvi fogalomrendszer tapasztalatokra épülő alapozása az elemkészlet szerkesztettsége és rétegzettsége témakörében</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2. „szótár” <ul style="list-style-type: none"> • 2.1. elemkészlet <ul style="list-style-type: none"> • 2.1.1. szavak (tőszó, képzett szó, összetett szó) • 2.1.2. állandósult szókapcsolat/idióma/helyzetmondat (klisé) • 2.2. az elemkészlet változása és változatai <ul style="list-style-type: none"> • 2.2.1. időben (elavult szavak és jelentések, új szavak és jelentések) <ul style="list-style-type: none"> • 2.2.1.1. belső szóalkotás <ul style="list-style-type: none"> • 2.2.1.1.1. szóképzés • 2.2.1.1.2. szóösszetétel • 2.2.1.2. kölcsönzés • 2.2.1.3. jelentésváltozás • 2.2.2. földrajzi térben (egyres régiókban használt szavak vagy jelentések) <ul style="list-style-type: none"> • 2.2.2.1. kiejtésváltozatok (és akcentus) • 2.2.2.2. erdélyi regionális szavak • 2.2.3. társadalmi térben (egyres foglalkozásokhoz, szakmákhoz, hobbikhoz stb. tartozó szavak) • 2.3. a csoportidentitás (életkori, regionális stb.) nyelvi jelölői (nem csak szókincs!) • 3. szótárak <ul style="list-style-type: none"> • 3.1. egynyelvű (értelmező, szinonima-, etimológiai, szak-, táj- stb. szótárak) <ul style="list-style-type: none"> • 3.1.1. szócsalád és jelentésmező • 3.1.2. jelentéstani kapcsolatok <ul style="list-style-type: none"> • 3.1.2.1. szinonímia, szinonimasorok • 3.1.2.2. antonímia • 3.1.2.3. metonimikus és metaforikus jelentéskiterjesztés • 3.1.3. hangalak és jelentés <ul style="list-style-type: none"> • 3.1.3.1. hangalaki motiváltság • 3.1.3.2. grammatikai és írásbeli homonímia <ul style="list-style-type: none"> • 3.1.3.2.1. szerkezeti kétértelműség • 3.2. többnyelvű <ul style="list-style-type: none"> • 3.2.1. a jelentésmező tagolása (kontrasztálás)
<p>II. A nyelvhasználat társadalmi megítélése: nyelvi illetan</p> <ul style="list-style-type: none"> • a csoporthoz tartozás nyelvi megjelenítői és a nyelvi illetan

Megjegyzés: A tartalmak nem megtanulandó ismeretként értendők, hanem a specifikus kompetenciákba épülve azok fejlődését szolgálják. A tanulási tevékenységek ezen kompetenciák alakulására/fejlődésére vonatkozóan kínálnak javaslatokat.

VIII. OSZTÁLY

Specifikus kompetenciák és tanulási tevékenységek

1. Szóbeli szövegértés és szövegalkotás különböző kommunikációs helyzetekben

VIII. osztály
<p>1.1. Kritikai viszonyulás a változatos kommunikációs helyzetekben elhangzó szövegekhez</p> <ul style="list-style-type: none">- meggyőző, érvelő szövegek hallgatása különböző csatornákon (pl. reklám, nyilvános viták, ajánlás, alkalmi beszédek stb.); felolvasott és spontán szöveg hallgatása, összehasonlító feladatok- a meghallgatott érvelő-meggyőző szöveg alapján az érvek és ellenérvek egymás mellé állítását, az érvek mérlegelését célzó gyakorlatok- gyakorlatok a manipulációs szándék(ok), a hibás következtetések és a megalapozatlan ítéletek felismerésére- szövegek újrhallgatása megadott szempontok szerint (álláspont megállapítása; a meggyőzés eszközeinek feltárása; rejtett előfeltevések, elfogultságok, ellentmondások feltárása)- a szövegből kikövetkeztethető információk megtalálását célzó gyakorlatok- következtetés levonását, saját nézőpont, vélemény kifejtését szolgáló gyakorlatok szóban- gyakorlatok a kommunikációs technikák értékelésére (komplex gondolatmenet követése, hibák, fennakadások, manipuláció, csúsztatás felismerése, reflexiója)- részvétel vitában (pl. médiajelenségek megvitatása, különféle álláspontok megfogalmazása)- szerepjátékok a különféle álláspontok megállapítására egy adott kérdés kapcsán (sajátétól eltérő álláspont képviselése; a nem saját álláspont átélése, empátia, törekvés az idegenség megértésére, az én és a más közötti különbség megfogalmazására és elfogadására)- gyakorlatok a véleménykülönbségek megtapasztalására (az eltérő álláspontok megértése és elfogadása egy téma kapcsán, különbségeik értelmezése; törekvés a konfliktusok háttérének megértésére, feloldásukra; reflexió a saját és a másik nyelvi cselekvéseire; önkorrekción)
<p>1.2. Részvétel különböző kommunikációs helyzetekben, a beszédhelyzetnek megfelelő kommunikációs stratégiák alkalmazásával</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok érvelő típusú szövegek elemzésére és létrehozására (pl. állítások és érvek kiemelése egy-egy szövegből; nézőpontok azonosítása a szövegekben; érvekhez ellenérvek gyűjtése; következtetések, alapvető logikai viszonyok; hibás érvelések vizsgálata; érvelési hibák felfedezése az életkornak megfelelő szinten)- interakció típusok/beszédaktusok jellegzetes elemkészletének működtetését célzó gyakorlatok (pl. megbeszélés, vita, alkalmi beszédek, kiselőadás)- a szövegepítés szintaktikai és szemantikai eszközeinek működtetését célzó gyakorlatok (adott szempont szerint rontott/hiányos szövegek javítása, és arra való reflexió stb.)- a sikeres, hatékony kommunikációt segítő/gátló eszközök tudatosítását célzó gyakorlatok- a kommunikációs zavarok kiküszöbölésére irányuló játékos gyakorlatok
<p>1.3. Különböző álláspontok, nézetek bemutatása különböző témák kapcsán meggyőző/érvelő szövegtípusban a felhasznált forrásokra hivatkozva</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok ismertető, meggyőző-érvelő szövegek alkotására különböző szövegtípusokban: pl. kiselőadás választott témára; rövid alkalmi szövegek (pl. köszöntő) tervezésére és alkotására- a vitabeli lehetséges szerepek megfigyelése és gyakorlása (pl. a belépés lehetséges pillanatainak és módjainak megállapításával és megragadásával)- a saját nézőpont, vélemény kifejtését célzó gyakorlatok mások véleményének, nézőpontjainak ütköztetésével- a megoldáskeresés, közös nevező keresésének gyakorlása; a szempontváltás mint megoldási mód gyakorlása- adott témához, állításhoz kapcsolódó érvek összegyűjtése; érvelés adott álláspont mellett/ellen- gyakorlatok az érv és vélemény elkülönítésére- film és irodalmi szöveg összehasonlítására épülő véleménynyilvánítási gyakorlatok, rövid ismertetés, ajánlás tervezését és bemutatását célzó gyakorlatok- az egyetértés és a véleménykülönbség kifejezésének gyakorlása- rövid bemutató/kiselőadás tartása szabadon választott témában jegyzet/ppt alapján a hallgatósággal való kapcsolattartásra figyelve

VIII. osztály
<ul style="list-style-type: none"> - stílusgyakorlatok a fölösleges ismétlés, terjengősség elkerülésére - gyakorlatok a funkcionális stílusváltás alkalmazására a stílustörés kiküszöbölésével
<p>1.4. A kommunikációs helyzetnek megfelelő nyelvváltozat, stílus, regiszter alkalmazása</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok különböző szövegek nyelvi/stiláris jegyeinek megfigyelésére - gyakorlatok az írott és beszélt nyelvi szövegalkotás különbözőségének megfigyelésére (spontán szöveg, felolvasott szöveg stb.) - a nyelvváltozatok sajátosságainak felismerését célzó gyakorlatok - a kódváltás, az egyik nyelvi változatról a másikra való áttérés helyzeteinek és formáinak gyakorlása - gyakorlatok a szavak használati körének, a regiszternek, és stílusértéknek a tudatos alkalmazására - a beszédhelyzetnek megfelelő különböző stílusok alkalmazását célzó gyakorlatok
<p>1.5. Nyitott magatartás a vitákban való részvétel során</p> <ul style="list-style-type: none"> - a hallgatósággal való kapcsolattartás gyakorlása (pl. szemkontaktus kiépítése, az érdeklődés felkeltése és fenntartása, alkalmazkodás a közönség nem verbális jelzéseire, kérdések megválaszolása stb. kiselőadás bemutatása során) - gyakorlatok egy állítást/tételt bizonyító és cáfoló érvek ütköztetésére (pl. disputa segítségével) - gyakorlatok a vitapartner álláspontjának elfogadására (pl. játékos szerepcsere a vita során) - gyakorlatok egyéni konfliktuskezelési eljárások kialakítására, a kompromisszumos és konszenzusos megoldás megkülönböztetésére - gyakorlatok egyszerűbb meggyőzőési, rábeszélési technikák nyelvi és nem nyelvi eszközeinek megtapasztalására - gyakorlatok a szupraszegmentális tényezők és verbális összetevők viszonyának megítélésére (összhang/disszonancia)

2. Írott szövegek értése és értelmezése

VIII. osztály
<p>2.1. Szöveg és valóság viszonyának megragadása a nem irodalmi és az irodalmi kommunikációban</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a valós és a valósnak tűnő elemek megkülönböztetésére a nem irodalmi és az irodalmi szövegekben - gyakorlatok a valóságot átformáló/torzító eljárások felismerésére a szövegekben (pl. túlzások, eufemizmusok, körülírások, kihagyások/elhallgatások stb. irodalmi szövegekben; manipulációs törekvések, hazug kijelentések nem irodalmi szövegekben) - azonos kijelentés nem irodalmi és irodalmi beszédhelyzetbe illesztését, a jelentésmódosulás megfigyelését célzó gyakorlatok (pl. szemponttáblázat kitöltésével: ki, mikor, hol, milyen szándékkal mondja; denotatív és konnotatív jelentések elkülönítése) - gyakorlatok a szövegben megalkotott beszélő/ szerep és a szerző elkülönítésére - a szövegbe beépülő történelmi, életrajzi stb. tények átminősülésének, funkcióváltásának felfedeztetését célzó gyakorlatok irodalmi szövegek olvasása során
<p>2.2. Válogatás a beszédhelyzetnek megfelelő szövegértési/olvasási stratégiák között</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyakorlatok a szövegfeldolgozás általános sémájának tudatosítására változatos szövegeken; a lineáris/ hipertextuális/ világhálós szövegértés formái - kreatív-produktív és kaleidoszkóp-gyakorlatok uni- és multimediális szövegek feldolgozásához - a lokális és globális kohézió, tematikus, motivikus kapcsolatok, utalások felismerését támogató szövegfeldolgozó, szövegértelmező eljárások és gyakorlatok - reflektálás a különböző olvasási stratégiák (extenzív és intenzív) alkalmazásának tapasztalataira - különböző forrásokból származó egyazon témára vonatkozó információk összevetését szolgáló gyakorlatok (pl. T-tábla, Venn-diagram alapján) - gyakorlatok adott témához kapcsolódó elektronikus és nyomtatott források összehasonlítására (pl. nyelvi igényesség, szempontrendszer, tartalmi pontosság, felépítés stb. egybevetése T-táblázatban) - a szöveg gondolatai közötti összefüggések azonosítását célzó gyakorlatok nem lineáris jegyzetelési technikákkal (pl. hierarchikus/hálómodell technika az összefüggések felismerésére: rész, példa, jellemző, analógia, ok-okozati összefüggések)

VIII. osztály

- az olvasottakra való reflektálást segítő gyakorlatok (problémalátás, kérdések megfogalmazása, kiegészítés, megerősítő vagy ellentmondó tapasztalatok megfogalmazása pl. a kettéosztott napló módszerével)
- gyakorlatok önálló vélemény megfogalmazására és a vélemény indoklására az olvasott szöveg témájával, műfajával, nyelvi megformáltságával stb. kapcsolatban (pl. vita módszere, ötsoros vers technikája)
- a saját megértés folyamatának, a megértés akadályainak tudatosítását és azok feloldására való törekvést célzó gyakorlatok
- gyakorlatok megértési/értelmezési hibák önálló korrekciójára: újraolvasás a problémamegoldás (megerősítés, elvetés) érdekében

2.3. Az irodalmi szövegek tematikus-motivikus kapcsolódásainak felismerése

- gyakorlatok az azonos témájú művek összehasonlítására adott szempontok mentén
- az olvasott művek motívumkészletének összehasonlítását célzó gyakorlatok (pl. szemponttáblázattal)
- gyakorlatok a téma és műfaj összefüggéseinek felismerésére
- gyakorlatok különböző irodalmi szövegek azonos tematikus motívumainak megfigyelésére és értelmezésére (pl. beteljesült/beteljesületlen szerelem, felnőtt-gyerek viszony stb.)

2.4. A jelentés és a nyelvi megalkotottság értelmezése az irodalmi szövegekben

- gyakorlatok a kifejeleti jóslások igazolására, módosítására a szövegolvasás folyamatában (pl. jóslás a cím alapján, jósló olvasás, ötletbörze)
- gyakorlatok a szöveg lehetséges jelentéseinek feltárására (pl. a kétperces esszé módszerével)
- egy adott szöveg több lehetséges olvasatának összehasonlítása; a szöveg értelmezése különböző nézőpontokból
- korábbi ismeretek mozgósítása, beépítésük a jelentésteremtési gyakorlatokba (pl. műfaji ismeretek, szóképek/alakzatok jelentésképző szerepe stb.)
- gyakorlatok a lírai és epikus műfajok/műfajváltozatok jellemző jegyeinek megragadására, összehasonlítására
- a nyelvi megalkotottság különlegességének, egyediségének felismerése és a képek/alakzatok funkcionális vizsgálatát célzó gyakorlatok
- gyakorlatok a látvány- és látomásteremtés eljárásainak megkülönböztetésére
- gyakorlatok a verstani hallás működtetésére (az ütemhangsúlyos és időmértékes versritmus felismerése és hangoztatása)
- gyakorlatok a hangzás és a versforma funkciójának értelmezésére
- gyakorlatok a szórendcsere/inverzió stílushatásának megfigyelésére
- gyakorlatok azonos témájú, de különböző rendeltetésű szövegek összehasonlítására, a nyelvi megoldások/kommunikációs szándékok mentén (pl. újsághír – novella, reklámszöveg – lírai mű stb.)
- gyakorlatok a kérdésre, a művel folytatott párbeszéd megteremtésére és fenntartására, az értelmezési szempontok tudatosítására és működtetésére
- film és regény összehasonlítását célzó gyakorlatok: a két kifejezésmód (mozgóképek és nyelv) közti különbségek megvitatása

2.5. Az irodalmi szövegekben megjelenő értékrendek viszonyítása a személyes értékrendhez

- személyes állásfoglalás gyakoroltatása a szövegben megalkotott értékrenddel kapcsolatosan
- a mű és a befogadó értékrendjének tudatos szembesítésére szolgáló gyakorlatok, a hasonlóságok és különbségek megfogalmazásával
- gyakorlatok a szöveg értelmezésére különböző nézőpontokból
- a szövegek hatásmechanizmusának reflexiója: a meggyőzés tisztességes, korrekt és inkorrekt módjai közötti különbségtevésre alkalmas gyakorlatok

2.6. Az irodalmi szöveg szerepének megítélése a világ- és önértésben

- gyakorlatok a reális élethelyzet/léttapasztalat felismerésére az irodalmi mű fiktív világában
- gyakorlatok a saját léttapasztalatok/életesemények összevetésére a műbeli helyzetekkel
- gyakorlatok a szöveg történeti meghatározottságának felismerésére (pl. óda, himnusz)

3. Írásbeli szövegalkotás

VIII. osztály
<p>3.1. Különböző álláspontok, nézetek kifejtése meggyőző/érvelő szövegekben a felhasznált forrásokra hivatkozva</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok érvek, ellenérvek, hipotézisek, nézetek, álláspontok elrendezésére valamely meggyőző/érvelő szöveg szerkesztése érdekében- adatgyűjtési gyakorlatok és különböző információk összehasonlítása a források megjelölésével
<p>3.2. Reflektált szövegalkotás különböző beszédhelyzetekben</p> <ul style="list-style-type: none">- útvonalterv készítésének gyakorlása (pl. a településre érkező turista számára a település nevezetességeinek a megtekintésére)- érvelési gyakorlatok: érvek felkutatása, rendszerezése; vélemény, állásfoglalás kialakítása, továbbfejlesztése; logikus gondolatmenet kialakítása; az érvek meggyőző megformálása a helyzetnek megfelelően; érvek és ellenérvek egymás mellé állítása; érvek mérlegelése; konklúzió; kommunikációs partnerek meggyőzése: a retorikai képesség- érvelő szöveg írását célzó gyakorlatok megadott tétel/téma alapján (pl. a barátságról)- gyakorlatok behelyezkedéses érvelésre (pl. mindennapi helyzetekben, az irodalmi művek szereplői nevében stb.)- vitaindító írását célzó gyakorlat megadott szituációk alapján (pl. a sulnap programja, a diákok szerepe a környezetvédelemben stb.)- ajánlások írását célzó gyakorlatok különböző címzettek különböző témában (pl. könyv, film, esemény)- önéletrajz-írási gyakorlat (hagyományos és europass formátumban)- az írott nyelvhasználatban megmutakozó társadalmi felelősség tudatosítását célzó gyakorlatok- az írásban történő bemutatkozás szabályainak gyakorlása az online felületen (önéletrajz, blogbejegyzés, internetes közösségi portál)
<p>3.3. A kommunikációs helyzethez igazodó tudatos válogatás a stílusjegyek és regiszterek között</p> <ul style="list-style-type: none">- gyakorlatok a kommunikációs helyzet tényezőihez igazodó szövegek alkotására (pl. útleírás diáklapban és utazási iroda reklámfüzetében, ajánlás hivatalos és magánéleti változata stb.)- gyakorlatok különböző stílusok és stílusrétegek alkalmazására
<p>3.4. Azonos témához kapcsolódó különböző források egybevetése</p> <ul style="list-style-type: none">- információgyűjtési gyakorlatok különféle segédeszközök, különböző információhordozók felhasználásával;- gyakorlatok az információk elrendezésére, szelekciójára, értékelésére tanári irányítással majd önállóan (megbízhatóság, relevancia)- azonos témájú forrásanyagok egybevetését célzó gyakorlatok (pl. szócikk szótárból, Wikipedia, rövid ismeretterjesztő írás összevetése Venn-diagrammal)- kritikai magatartás gyakorlása a forrásanyag önálló kezelésében
<p>3.5. Grafikai/képi összetevők funkcionális alkalmazása</p> <ul style="list-style-type: none">- különböző ajánlások készítését célzó gyakorlatok grafikai és képi összetevők felhasználásával- gyakorlatok nagyepikai alkotások és azok filmes feldolgozásainak összevetésére

VIII. osztály

3.6. Saját alkotású/különböző szövegek következetes elemzése a szerkezet, koherencia és a helyesség szempontjából

- szövegkorrekciós gyakorlatok megadott/választott szempontok érvényesítésével, indoklással
- kiejtés és írás összefüggését tematizáló gyakorlatok (hol érvényesül egyáltalán a kiejtés elve, kinek a kiejtése a mérvadó stb.)
- hangkapcsolódási szabályszerűségekkel kapcsolatos gyakorlatok
- gyakorlatok és feladatok a szóelemzés elvét érvényesítő írásmóddal kapcsolatosan
- gyakorlatok az összetett mondattal kapcsolatos írásjelezési tudnivalók begyakorlására
- szövegmutatványok megbeszélése: intonáció és egyéb szupraszegmentális és paralingvisztikai elemek jelentésbeli/jelentést módosító szerepének kompenzálása írásban: emotikonok, írásjelek sajátos használatát célzó gyakorlatok
- szabályértelmező és komplex gyakorlatok
- önálló szótár- és szabályzathasználatot elősegítő gyakorlatok
- a normától eltérő írásmódnak és lehetséges színtereinek az identitásjelöléssel kapcsolatos vonatkozásait tematizáló tevékenységek és feladatok
- a helyesírási szabályzat használata adott szavak helyesírására vonatkozó tudnivalók felkutatására önállóan

4. A nyelvi megformálásra való érzékenység és igényesség a szóbeli és írásbeli kommunikációban

VIII. osztály

4.1. A mondat- és szövegépítő eljárások jelentésének levezetése nyelvi-szerkesztési jellemzők mentén

- gyakorlatok a mondatok összefűzésének módja és a mondategész jelentése közötti kapcsolat feltárására változatos szövegpéldákon
- a mellékmondatokkal kifejtett mondatrész/információ felismertetése mondatzsugorítással, a hiányzó utalószó pótlásával
- az igeneves szerkezetek és a mellékmondatok használata közötti párhuzam megfigyelését célzó gyakorlatok
- gyakorlatok az okok és következmények kifejezésére alárendelő és mellérendelő összetett mondatokkal
- a mellékmondatos szerkesztésre jellemző nyelvi megformálást felfedeztető gyakorlatok (pl. a kötőmód használatának felfedeztetése, az „e” szócska és a függő kérdés stb.)
- gyakorlatok a névmások szövegszervező szerepének megfigyelésére, és a megfigyelt alkalmazására a szövegalkotásban
- a szövegszerkezetek, redundáns ismétlések kiiktatása; mondatalkotásból szövegalkotásba a kohéziótervező elemek és eljárások felismerése szövegmanipulációs gyakorlatokkal (pl. hiányos szövegek pótlása által a szöveg nyelvtani és jelentéstani kapcsolóelemeinek azonosítása, névmásítás, felesleges kemtő elemek megjelölésével; mondatrend felcserélés; komplex szövegműveletek stb.)
- a mondat szerkesztés stílári jellegzetességeivel kapcsolatos gyakorlatok

4.2. A nyelvi eszközök és a jelentés összefüggésének tudatos alkalmazása változatos beszédhelyzetekben

- gyakorlatok az ismert (amit már a partner tud) és az újszerű (hírtértékű, korábban nem tapasztalt) közleményelemhez való alkalmazkodásra hangsúllyal és szó- és mondatrenddel
- gyakorlatok a szövegben ki nem fejtett tartalmak értelmezésére
- gyakorlatok a szavak használati körének, a regiszternek, és stílusértéknek a tudatos alkalmazására
- a kommunikációs szempontoknak (pl. a szöveget létrehozó szándékának és az elérni kívánt hatásnak, illetve a kommunikáció körülményeinek, a címzettnek) megfelelő szövegalkotási gyakorlatok: a szókinccs, regiszterek, nyelvváltozatok megválasztása, a beszédszándékok, beszédcselekvések kifejezésnek verbális és nemverbális eszközei, udvariassági szempontok érvényesítése a nyelvi megformálásban, megfelelő szórend, hangsúly, hanglejtés stb.

4.3. A szavak jelentésének, használati körének, a regiszternek a tudatos megválasztása

- gyakorlatok a szavak, kifejezések, mondatok és szövegkörnyezetek kétirányú viszonyainak felismertetésére és alkalmazására

VIII. osztály

- szövélasztási gyakorlatok: egyazon esemény leírása különböző nézőpontból, különböző címzett számára, különböző céllal, különböző beszédscándékot érvényesítve, különböző árnyalatokat vagy hangulatot kifejezve, különböző udvariassági fokon stb.
- gyakorlatok a tárgyalt jelenségek összehasonlítására idegen nyelvekbeli megfelelőkkel
- gyakorlatok a rokon értelmű szavak és a szövegkörnyezet kétirányú viszonyainak tudatos kezelésére a beszélt és írott szövegalkotásban és -értésben.
- gyakorlatok az aktív szókincs gazdagítására az olvasott szövegekkel összefüggésben (jelentés megadása körülírással; újraírás saját szavakkal stb.)
- szövegek és gyakorlatok állandósult szókapcsolatok, közmondások, szólások, helyzetmondatok jelentésének és használatának megfigyeltetésére és értelmezésére
- kutatómunka a magyarországi köznyelv és a romániai magyar köznyelv lexikális eltéréseinek feltárása források és tanári irányítás segítségével vagy írott/hangzó szövegek összehasonlítása alapján
- a sztenderd nyelvváltozat és saját nyelvváltozat szókincsbeli eltéréseinek feltárását célzó tevékenységek
- vita: az egyes változatok „értéke”
- gyakorlatok az írott nyelvi stílusok (hivatali, publicisztikai, tudományos, szépirodalmi, levélstílus) és beszélt nyelvi stílusok (társalgási, szónoki/előadói) jellemző szókészletének mozgósítására

4.4. Reflektálás a társas-társadalmi viszonyok kialakulásának nyelvi eszközeire és e viszonyok nyelvben való megmutatására

- gyakorlatok a normatív nyelvváltozat és a többi nyelvváltozat közötti különbség felismerésére a szöveghez, a mondathoz, a szóalaphoz kapcsolódóan
- a nyelvváltozatok sajátosságainak felismerését célzó gyakorlatok
- változatos gyakorlatok a nyelvváltozatok társadalmi megítélésének körüljárására: egyéni tapasztalatok előhívása, előítéletek megfogalmazása, az egyes nyelvváltozatok használati tereinek feltérképezése, példák a nyelvváltozatok médiareprezentációjára, vita a nyelvváltozatok értékéről
- helyzetgyakorlatok az egyik nyelvi változatról a másikra való áttérés helyzeteinek és formáinak az illusztrálására (kódváltás)
- szövegek átalakítása: nyelvváltozatok közötti „fordítási” gyakorlatok
- gyakorlatok különböző szövegek nyelvi stílusi jegyeinek megfigyelésére; különböző stílusok és stílusrétegek felismerésére
- gyakorlatok az írott és beszélt nyelvi szövegalkotás különbözőségének megmutatására (spontán szöveg, felolvasott szöveg stb.)
- gyakorlatok a szövegek hatásmechanizmusának reflexiójára: a nyelvi manipuláció egyszerűbb esetei

Tartalmak

VIII. osztály	
SZÓBELI KOMMUNIKÁCIÓ	<i>Az V–VII. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i>
	<p>Szövegtípusok, a szóbeli kommunikáció stratégiái és alapfogalmai</p> <p>A kommunikációs helyzet tényezői:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beszélő: beszédstílus, nyelvváltozat • A kijelentések súlya: tény, vélemény, vallomás/tanúsítás, elképzelés, téveszme • Az érvelés elemei: tézis, hipotézis, indoklás, példa/bizonyítás, az ellenvetések kezelése • Érvelés és meggyőzés: a meggyőzés technikái, az értelemre ható (tények, bizonyítékok), az érzelmekre ható stratégiák • Események közötti viszony: kronológia és ok-okozatiság
	<p>Hangzás; szupraszegmentális és non-verbális elemek szerepe a kommunikációs helyzetben:</p> <ul style="list-style-type: none"> • A meggyőzés nonverbális és szupraszegmentális elemei • A beszédhangok expresszivitása (hangstilisztika)
	<p>A szóbeli szöveg értésének és alkotásának stratégiái:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nézőpontok összehasonlítása • Nyelvi manipuláció és tömegkommunikáció • A tény és vélemény közötti különbség • Szövegszervezés az érvelő szövegben: a jóindulat megnyerése/figyelemfelkeltés, érvelés, cáfolás, befejezés • Rendezőelvek a meggyőző szövegekben: ellentét, párhuzam, fokozás; ok-okozati összefüggés
<p>Javasolt kommunikációs szintek: tömegkommunikáció</p>	
<p>Szövegtípusok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beszédértés: <ul style="list-style-type: none"> • reklám; rádió- és tévéműsorok (nyilvános viták, előadás stb.); filmek, könyv-, film-, színházi előadások ajánlásai; alkalmi beszédek stb. • felolvasott és spontán szövegek • Beszéd: <ul style="list-style-type: none"> • tervezett produktív szövegek: pl. kiselőadás, részvétel vitában, vita, meggyőző-érvelő szövegek (pl. reklám, ajánlás); alkalmi beszéd (pl. köszöntő, ünnepi megemlékezés) stb. • félreproduktív szövegek: pl. regény cselekményének szóbeli ismertetése/összefoglalása • reprodukció szövegek: felolvasás, vers és prózamondás 	
SZÖVEGÉRTÉS ÉS -ÉRTELMEZÉS	<i>Az V–VII. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i>
	<p>Szövegtípusok, olvasási stratégiák, alapfogalmak</p> <p>Szövegértési stratégiák</p> <ul style="list-style-type: none"> • Közlésformák: monologikus • Adatkeresési technikák, információkezelési módok, információforrások megbízhatósága, hitelessége • Extenzív és intenzív olvasás • Tömegkommunikáció és manipuláció; tény és vélemény • Elbeszélő szövegek: az elbeszélés ideje az esemény történéséhez viszonyítva; nézőpontok társítása; szövegtípusok ötvözése; a szöveg és címzettje • A leíró szöveg rendezőelve: mozaikszerűség; értékelő reflexiók a leírásban • Érvelő szövegek: a tétel és az érvek kapcsolata; bizonyítás és cáfolat; az érvelés módszerei: indukció és dedukció; alapvető érvtípusok (pl. ok-okozati összefüggésekből levezetett érvek, körülményekből levezethető érvek, bizonyítékokból származtatott érvek)

	<p>Irodalmi formák és kódok</p> <ul style="list-style-type: none"> • Epikus művek olvasása: több szálon futó cselekmény; idősíkváltások az elbeszélő szövegekben; a szereplők közötti viszonyok: állandó, változó • Lírai művek olvasása: vershangzás: az időmértékes versritmus • A képszerűség és szemléletesség eszközei: szóképek, alakzatok: szinesztézia; inverzió • Hangnemek: ünnepélyes, patetikus, elégikus
<p>Témahálózat és értékjelentés: visszatérő motívumok; vándormotívumok; egyéni és közösségi értékrendek</p> <p>Szövegtípusok</p> <p>Tudáskínáló és informáló szövegek:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elbeszélő szövegek: útirajz • Leíró szövegek: belső állapotok, lelki folyamatok leírása; útleírás • Érvelő szövegek • Dokumentum szövegek: tájékoztató és meggyőző szövegek: riport, ajánlás (olvasmány, film, zene, rendezvény) • Közéleti szövegek: értesítés, önéletrajz <p>Irodalmi műfajok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Epikai műfajok: anekdota, novella, regény • Lírai műfajok: dal, leíró költemény, óda, himnusz, epigramma <p>Multimediális szövegek, hipertext</p>	

SZÖVEG- ALKOTÁS	<i>Az V–VII. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</i>
	Szövegtípusok, szövegalkotási stratégiák, szerkesztési eljárások, alapfogalmak
	<p>Szövegtípusok és szövegalkotási technikák</p> <ul style="list-style-type: none"> • Az írás folyamatközpontú modellje és szakaszai: <ul style="list-style-type: none"> • szövegalkotás adott/választott téma alapján meggyőző/érvelő szövegtípusban • generálás (ötletbörze, T-tábla) egyénileg, párban, csoportban • céltételezés/funkció: az írói szándék és a címzett (egyén, csoport, nyilvánosság) figyelembevétel; nézőpont, állásfoglalás, meggyőzés • szervezés: a témához tartozó érvek, ellenérvek, bizonyítás, cáfolás (pl. T-tábla) • átdolgozás/szövegváltozatok <ul style="list-style-type: none"> • az érvelő/meggyőző szövegekre jellemző szövegszervezés • a jóindulat/figyelemfelkeltés eszközei (pl. bevezetés, hangnem, integráló és záró mondat) • szövegszerűség; kohézió, szemantikai kapcsolóelemek • szerkesztés: makroszerkezet és szövegtípus; mikroszerkezet • szövegszerkesztés: konnexitás, szöveggrammatikai eszközök • stílus (pl. stíluskeveredés, terjengősség stb. javítása) • javítás: pl. írott és beszélt nyelv, nyelvváltozatok és sztenderd normája, stílus • Rendezőelvek a meggyőző szövegekben: ellentét, párhuzam, fokozás; ok-okozati összefüggés • A szöveg grafikai képe mint az érdeklődés felkeltésének eszköze • Helyesírás <ul style="list-style-type: none"> • az egyszerű és az összetett mondat központosítása <ul style="list-style-type: none"> • a mellérendelés és írásjelek • a beékelés és az írásjelek • az összetett mondat és az írásjelek • a különírás és az egybeírás bonyolultabb esetei (pl. mozgószabályok, igei alaptagú állandósult szókapcsolatok, alárendelő kapcsolatok, személynevet tartalmazó összetételek, egyszerű díjnevek) • a „kiejtés” elve; a kiejtés és írás összefüggése • a szóelemzés elve <ul style="list-style-type: none"> • hangkapcsolódási szabályszerűségek: mássalhangzók kapcsolódása • zöngés/zöngétlen mássalhangzók • orrhang/szájhang • írásmódok mint identitásjelölők (az „írott beszélt nyelv”: pl. csetnyelv, közösségi oldalakon használt nyelv stb.) • az írott nyelvi norma
Javasolt szövegtípusok: érvelő/meggyőző szövegek; ajánlás, értesítés; önéletrajz; internetes szövegtípusok	

NYELVI TARTALMAK	<p>Az V–VII. osztályos tartalmakhoz az alábbiak adódnak hozzá:</p> <p>I. A szövegek nyelvi megformálásának szövegtani, morfoszintaktikai, lexikális, szemantikai és fonetikai szintje</p> <p>A nyelvi fogalomrendszer tapasztalatokra épülő alapozása az összetett mondatok körében</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1. mellérendelő mondat <ul style="list-style-type: none"> • 1.1. mondatsorrend • 1.2. kapcsolatos, ellentétes (de), választó <ul style="list-style-type: none"> • 1.2.1. kronológia • 1.2.2. elvárás és elvárástörlés • 1.3. következtető és magyarázó <ul style="list-style-type: none"> • 1.3.1. ok-okozat/okozat-ok • 1.4. kötőszók • 2. igenevek és alárendelés • 3. alárendelő mondat <ul style="list-style-type: none"> • 3.1. mutató névmás és utalószói funkció • 3.2. vonatkozó névmás (kötőszó) • 3.3. feltételesség és hasonlítás kifejezése mellékmondatokkal • 3.4. mondatsorrend és közbeékelés
	<p>A nyelvi fogalomrendszer tapasztalatokra épülő alapozása a szövegszerűség és nyelvváltozatok témaköreiben</p> <ul style="list-style-type: none"> • 4. Szöveg, szövegszerűség <ul style="list-style-type: none"> • 4.1. szöveg és helyzet <ul style="list-style-type: none"> • 4.1.1. nonverbális elemek • 4.2. szövegszerűség <ul style="list-style-type: none"> • 4.2.1. témafolytonosság • 4.2.2. kulcsszó • 4.2.3. tételmondat • 4.2.4. grammatikai kapcsolóelemek • 4.3. a szöveg makro- és mikroszerkezete <ul style="list-style-type: none"> • 4.3.1. szövegpanelek: közmondások, szólásmondások, szavajárás, kifejezések stb. • 4.3.2. makroszerkezeti egység és szövegtípus • 4.4. szöveg és médium <ul style="list-style-type: none"> • 4.4.1. írott és beszélt nyelvi szöveg • 4.4.2. multimedialis szövegek • 5. szöveg és nyelvváltozat <ul style="list-style-type: none"> • 5.1. regionális nyelvváltozatok • 5.2. kontaktusváltozatok • 5.3. sztenderd • 6. szöveg és regiszter • 7. szöveg és stílus
	<p>II. A nyelvhasználat társadalmi megítélése: nyelvi illetan</p> <ul style="list-style-type: none"> • a nyelvváltozatok társadalmi megítélése • nyelvváltozat és identitás

Megjegyzés: A tartalmak nem megtanulandó ismeretként értendők, hanem a specifikus kompetenciákba épülve azok fejlődését szolgálják. A tanulási tevékenységek ezen kompetenciák alakulására/fejlődésére vonatkozóan kínálnak javaslatokat.

Módszertani útmutató/ Sugestii metodologice

A korábbi, elsősorban vagy főként kultúraátadást szolgáló gyakorlattal szemben a magyar nyelv és irodalom jelen tantárgyi tanterve összhangot próbál teremteni a kultúraátadó és képességet fejlesztő funkciók között, mely egyensúly kulcsfontosságú az anyanyelvoktatás hatékonysága szempontjából.

A tanterv négy kompetenciaterület fejlesztését célozza: szóbeli szövegértés és szövegalkotás; írott szövegek értése és értelmezése; írásbeli szövegalkotás; nyelvi nevelés.

A tantervi rendszerezés a négy kompetenciaterületet, azok specifikus kompetenciáit és tartalmait az áttekinthetőség érdekében különválasztja ugyan, de a tankönyvszerző és a tanár azok sorrendjét szabadon választja meg (a tanterv olvasása és alkalmazása tehát nem lineárisan történik). A ciklus végére viszont az egyes évfolyamokhoz rendelt valamennyi kompetencia és tartalom megfelelő szintjét el kell érni. A tantervi követelmények kritériumok, abban az esetben, ha az év végi diagnosztizálások lemaradást jeleznek, a tanárnak a következő évfolyamon fel kell zárkóztatnia azokat a tanulókat, akiknek az alapvető képességeik (pl. olvasástechnika, szövegértés, alapvető szövegalkotási képesség) nem működnek optimális szinten.

A tanterv a specifikus kompetenciákhoz tanulási tevékenységeket is rendel, ezek sora azonban nem törekedik teljességre, csupán néhány példa segítségével mutat rá olyan lehetőségekre, amelyeket a tanár az osztály érdeklődési körének, nyelvi-irodalmi képességeinek megfelelően egészíthet ki vagy helyettesíthet.

Az átláthatóságot, könnyebb eligazodást szolgálja az is, hogy a tartalmak többnyire nem ismétlődnek a különböző évfolyamok követelményrendszerében, de ez természetesen nem jelenti azt, hogy azok csupán ahhoz az évfolyamhoz tartoznának, ahol először megjelennek. A tartalmi elemek olyan, a négy év során folyamatosan gazdagodó tudáskészletet alkotnak, amelynek egymást kiegészítő (nem pedig fölváltó) elemei a kompetenciák hatékony működtetését és fejlesztését teszik lehetővé (tehát az előző évfolyamhoz/évfolyamokhoz rendelt tartalmak mindig beépülnek a következő évfolyam/évfolyamok tanulási tevékenységeibe).

A tantervi tartalmak közt megjelenő fogalmak egy része csupán a tankönyvszerzőt és a tanárt igazítja el, segíti a tanulási tevékenységek tervezésében és megvalósításában. Például a tanterv tartalmi között megjelennek az olvasási stratégiákra vonatkozó ismeretek is, hiszen a sikeres szövegértés fejlesztésének legfontosabb előfeltétele a működésbe hozható olvasástechnikai jártasság (a tantárgy egyik kiemelt célja, feladata pedig az olvasási kedv felkeltése és megerősítése). A szövegértési stratégiákról azonban nem „tanulniuk kell” a diákoknak, hanem kezdetben tanári irányítással, megfelelő tanulási tevékenységek segítségével, majd önállóan működtetniük azokat a szövegek olvasása, értelmezése során (anélkül, hogy szükséges volna megnevezniük az alkalmazott szövegértési stratégiát; ugyanígy nem „elsajátítandó ismeret” az asszertív, direktív beszédaktusok sora stb.).

A PISA-felmérések szövegtípológiájából kiindulva, a tanterv változatos írott (leíró, elbeszélő, magyarázó, érvelő, utasító; nyomtatott és elektronikus; folyamatos és nem folyamatos) szövegtípusokat tartalmaz, valamint a hangzó, uni- és multimediális szövegtípusok széles palettáját. A szövegtípusok egy részénél sincs szükség elméleti-fogalmi megközelítésre. Nem tanítjuk meg például a gyerekeknek definíciószerűen, hogy mi az sms, milyen eljárásokkal egyszerűsíti az sms-nyelv a szavakat stb., hanem megfigyeltetjük, hogy pl. a címzettre és a hozzá fűződő viszonyra figyelve hogyan lehet megfogalmazni egy sms-t (sőt akár – például Varró Dániel sms-verseinek olvasásával – az irodalomtanítással is összekapcsolhatjuk ezt a gyerekek mindennapjaiban igen népszerű szövegtípust, vagy szövegalkotási gyakorlatként irodalmi szövegeket fogalmaztathatunk át az sms-re jellemző tömörítés alkalmazásával stb.). Ugyanígy olvashatnak – és a szövegalkotási gyakorlatok során vezethetnek – a diákok (például irodalmi) blogot.

Más esetben a tartalmakat (az elbeszélő vagy leíró szöveg, szóképek, alakzatok, irodalmi műfajok, versformák stb.) fokozatosan fogalmi szinten is meg kell ismerniük. A fogalmak kialakítása azonban minden esetben csupán fokozatosan történhet. A tevékenységek elsősorban tapasztalatszerzésre, a jelenségek megfigyeltetésére, felfedeztetésére irányulnak. A fogalmi tudás kialakulását csak követi a jelenségek megnevezése (már ha elnevezésre érdemesek) és verbális körülírásuk („meghatározásuk”). De a megnevezésnek csak mnemotechnikai funkciója van (megkönnyíti a későbbi felidézést), ezért csak akkor van értelme, ha a jövőben valóban hasznát vesszük az egyszer már bevezetett terminusnak. Pl. az olvasói tapasztalatok pontosabb, egyértelműbb megfogalmazásában segítheti a tanulókat az a terminológia, amelynek használatát gyakorolják az irodalmi és nem irodalmi szövegekhez kapcsolódó

tanulási tevékenységek során (pl. szöveg, narrátor/elbeszélő, nézőpont – vagy a szóképek, alakzatok neve stb.). Ezek idővel egy – a példánknál maradva – a művek értelmezése során használható fogalomkészletté állhatnak össze (ami nem választható el a szövegektől, azok értő-értelmező olvasásától, vagyis az értékelés során sem címkéket és definíciókat kérünk számon, hanem az ismeretek alkalmazását, a képességek működtetését várjuk el új kontextusban).

Szóbeli szövegértés és szövegalkotás

A különböző beszédhelyzetekhez igazított, árnyalt, érthető és hatékony kommunikáció a társadalmi érvényesülés alapvető eszköze és feltétele. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a különböző tanulási tevékenységek az iskolán kívüli kommunikációs színterekhez kapcsolódó nyelvi magatartás gyakorlását is lehetővé tegyék (pl. szerepjátékok, változatos szituációs játékok segítségével). A nyelvi kommunikáció mellett a nem nyelvi eszközökkel történő kommunikáció gyakorlásának is fontos szerepe kell legyen az iskolai munkában (illem–magatartás–viselkedéskultúra). Fontos a megfelelő szóhasználat képességének kialakítása, a szókészlet gyarapítása, ugyanakkor az anyanyelvi órákon arra is alkalmat kell teremteni, hogy a diákok tudatosítsák a szupraszegmentális és nonverbális eszköztár jelentéshordozó, -módosító szerepét, hogy képessé váljanak ezen eszközök sikeres értelmezésére és működtetésére. Ugyanakkor a sikeres kommunikáció egyik alapfeltétele a megfelelő nyelvváltozat, regiszter, stílus kiválasztása és beszédhelyzethez igazodó alkalmazása, ezért kínál a tanterv változatos tanulási tevékenységeket ennek a képességnek a fejlesztésére.

Írott szövegek értés és értelmezése

A szövegértési és -értelmezési kompetenciaterület fejlesztése alapvető fontossággal bír a világ- és önértés folyamatában, az információk világában való eligazodás, a problémamegoldó képesség, a differenciált és önálló gondolkodás, valamint a kritikai magatartás kialakításában. Az irodalmi művek értelmezése pedig az olvasás iránti igényt, az esztétikai élményre való fogékonyságot erősíti.

Az értelmezés folyamatában a tanuló nem passzív befogadó, hanem már meglévő tudása, élménybázisa alapján alkotja meg, teremti újra a jelentéseket az értelmező olvasás során, az olvasottakat pedig képes önmagára és világára vonatkoztatni, személyes tapasztalatokat szerez az irodalomnak a világ- és önértésben betöltött szerepéről. A befogadás folyamatában hangsúlyos szerepet kap a szöveg hatásmechanizmusa is: hogyan hat a képzeletre, milyen érzelmeket vált ki, milyen állásfoglalásokra készítet stb. Ugyanakkor fontos tudatosítani, hogy a szöveg mindig valamilyen beszédhelyzethez kapcsolódik, nem önmagában létezik, és a beszédhelyzet, a kommunikációs folyamat tényezői meghatározzák jellemzőit, sőt jelentését is befolyásolhatják (az irodalmi és nem irodalmi szövegek elkülönítése is a beszédhelyzetek, a kommunikációs tényezők megfigyelésére épül).

A szövegértés és -értelmezés évfolyamokra lebontott specifikus kompetenciáikhoz a tanterv tartalmakat is rendel. Ezek a tartalmak igazítják el a tankönyvszerzőt, illetve a tanárt abban is, hogy melyik évfolyamon milyen szövegtípusokra/műfajokra összpontosítson, és azoknak milyen sajátosságaira figyeljen. Ezek a tantervi tartalmak (informáló, tudáskínáló és dokumentum szövegek, szövegtípusok és azok sajátosságai; élményszerző szövegek és az irodalomértés szempontjából lényeges, az olvasás tapasztalatában funkcionális irodalmi formákra és kódokra vonatkozó ismeretek, pl. műnemek, műfajok, nyelvi megformálás stb.) nem önmagukban megtanítandó ismereteket jelentenek, hanem az irodalmi és nem irodalmi szövegek olvasása során kell azok jellemzőit megfigyelni, tudatosítani, és a továbbiakban alkalmazni, az olvasásuk, értelmezésük során szerzett tapasztalatokat további szövegek feldolgozásában hasznosítani. Nem szövegtípusokat vagy műveket és azokhoz kapcsolódó, definíciószerűen megtanulandó fogalmakat tanítunk tehát, hanem szövegeket olvasunk, szövegeket értünk meg, értelmezünk, és az ezekből leszűrt, a velük folytatott tevékenységek során megfigyelt észrevételeket tudatosítjuk, verbalizáljuk, rögzítjük, rendszerezük, esetenként fogalmi szintre emeljük. A fogalmi szintre emelés nem azonos sem a meghatározásokkal, sem a fogalmi címkékkel. A fogalmi viszonyok modellálásában segíthet persze az verbális megfogalmazás (de ugyanígy pl. a grafikai ábrázolás vagy bizonyos grafikai szervezők alkalmazása is), de a fogalmi tudás alapvetően nem más, mint a szövegekkel való nagyon sokrétű tevékenységek során tapasztaltak összessége).

A szövegértés és -értelmezés képességének fejlesztéséhez a szövegeket és a tanulási tevékenységeket a tankönyvszerzőnek és/vagy a tanárnak úgy kell kiválogatnia, illetve megterveznie és összeállítania, hogy azok egyre elmélyültebb olvasást és értelmezést követeljenek meg az egymásra épülő, egymást kiegészítő szövegértési stratégiák működtetése által. A tanár/tankönyvszerző az osztály/korosztály tanulási igényeinek/érdeklődésének függvényében választja ki azokat témaköröket és a köré szerveződő irodalmi és nem irodalmi szövegeket (azonos számút), amelyeket (vagy amelyeknek a részleteit) a tanítási órán feldolgoz. A kompetenciafejlesztés feladata mellett az irodalomtanítás kultúra- és

kánonközvetítő szerepét is szem előtt tartva ajánlott a kortárs szövegek mellett a klasszikus és modern magyar és világirodalom szövegeit egyaránt olvasni, olvastatni.

Az általános iskola négy éve alatt a tanulók fokozatosan jutnak el az explicit jelentések megragadásától a szöveg összetettebb értelmezéséig: míg V. osztályban még az információk, adatok visszakeresésére, a lényeges gondolatok kiemelésére, egyszerűbb átfogalmazási gyakorlatokra helyeződik a hangsúly, a következő évfolyamokon már a rejtettebb kapcsolatok, következtetések feltárása, a szövegekben olvasottak önálló értékelése, alkotó továbbgondolása a feladat (a PISA-felmérések legfontosabb romániai tapasztalata éppen az, hogy a diákok többsége 15 évesen még csupán az egyszerű visszakeresési feladatokkal boldogul, nem látja meg a szövegbe mélyebben beágyazott összefüggéseket). Fontos látni, hogy a tanterv a szövegértési szintek minimumkövetelményeit rögzíti (hogy V. osztályban pl. nem lehet továbblépni addig, amíg nem tud valaki azonosítani egy egyszerű szövegben egy explicit információt). Viszont másfelől az olvasási szintek nem bonthatóak évfolyamokra a működtetett olvasási/gondolkodási műveletek szerint: már V. osztályban elvárható, hogy a gyerek pl. vélemény mondjon a szövegről (ez a bíráló, kritikai olvasás szintje). A különbség az egyes évfolyamok között abban áll, hogy a szövegek, amelyeknek olvasásakor az összes szövegértési szinthez kapcsolódó olvasási műveletet működteti a diák, sokkal egyszerűbbek. Tehát az olvasásban már V-ben is egymásra épülnek/elválaszthatóak a szó szerinti, értelmező, kritikai és kreatív olvasási szintek, és a szövegek típusa, nehézségi foka változik évfolyamonként. Mivel a képességek fejlődése egyéni ütemben történik, csak a tanulókat ismerő tanár tudja nyomon követni a diagnosztikus mérések mentén, hogy egyes tanuló milyen szövegértési műveleteket járatott be. A tanterv ebben a folyamatban csak a képesség optimális működéséhez szükséges minimumot írja elő (pl. azt, hogy információkikeresés egyszerűbb szövegekben alapkövetelmény).

Az egyéni olvasás és a memoriterek tekintetében a következőket kell figyelembe venni:

	V.	VI.	VII.	VIII.
Memoriter	2-3 lírai költemény a tanultak közül, 5-10 soros prózarészlet, 10-15 versszak az olvasott elbeszélő költeményből	2-3 lírai költemény a tanultak közül, 5-10 soros prózarészlet, 10-15 versszak az olvasott elbeszélő költeményből	2 ballada, 2-3 lírai költemény, 10-15 soros prózarészlet	3-4 lírai alkotás, 10-15 soros prózarészlet
Egyéni olvasás	min. 5-5 mese és monda, 1 meseregény, 1 elbeszélő költemény, 1-2 elbeszélés/novella olvasása teljes terjedelemben	min. 1 elbeszélő költemény, min. 2 regény, 3-4 elbeszélés/novella olvasása teljes terjedelemben	min. 3 regény, min. 4-5 ballada, 3-4 elbeszélés/novella/hu moreszk olvasása teljes terjedelemben	min. 3 regény, min. 5-6 elbeszélés/novella olvasása teljes terjedelemben

Ajánlott szerzők jegyzéke

V.	VI	VII.	VIII.
Elbeszélő művek Magyar népmesék Prózai és verses mesék, meseregények a klasszikus és kortárs magyar irodalomból, világirodalomból: pl. Aiszóposz, H. C. Andersen, Berg Judit, Csukás István, Darvasi László, Fekete István, Fodor Sándor, W. Hauff, Hervay Gizella, Kányádi Sándor, La Fontaine, Lázár Ervin, Páskándi Géza, Pilinszky János,	Elbeszélő művek Novellák, prózai kisepikai művek a klasszikus és kortárs magyar irodalomból: pl. Gyurkovics Tibor, Kosztolányi Dezső, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Tamási Áron alkotásai Elbeszélő költemény (pl. Arany János: <i>Toldi</i>) Regény: pl. Fekete István, Gárdonyi Géza, Molnár Ferenc, Nógrádi	Elbeszélő művek Népballadák (tragikus és vígballada) Műballadák (pl. Arany János balladáiból) Elbeszélések, novellák, humoreszkek a klasszikus és kortárs magyar irodalomból: pl. Jókai Mór, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Örkény István, Sánta Ferenc,	Elbeszélő művek Novellák, prózai kisepikai művek a klasszikus és kortárs magyar irodalomból: pl. Déry Tibor, Jókai Mór, Kosztolányi Dezső, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Örkény István, Tamási Áron, Tóth Krisztina, Vámos Miklós alkotásai Regény: pl. Jókai Mór, Mikszáth

<p>Romhányi József művei</p> <p>Mondák (eredet-, földrajzi és történelmi monda)</p> <p>Elbeszélő költemény (pl. Petőfi Sándor: <i>János vitéz</i>; Varró Dániel: <i>Túl a Maszat-hegyen</i>)</p> <p>Novellák, prózai kisepikai művek a klasszikus és kortárs magyar irodalomból: pl. Fekete István, Gyurkovics Tibor, Janikovszky Éva, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Tamási Áron írásai</p> <p>Lírai alkotások Lírai alkotások a klasszikus és kortárs magyar költészetből: pl. Ágai Ágnes, Áprily Lajos, József Attila, Kányádi Sándor, Kovács András Ferenc, László Noémi, Nemes Nagy Ágnes, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Szilágyi Domokos, Tamkó Sirtó Károly, Varró Dániel, Weöres Sándor versei</p>	<p>Gábor, Szabó Magda művei</p> <p>Lírai alkotások Népdalok Lírai alkotások a klasszikus és kortárs magyar irodalomból: pl. Arany János, Csokonai Vitéz Mihály, József Attila, Juhász Gyula, Kovács András Ferenc, Kosztolányi Dezső, László Noémi, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Tóth Árpád, Varró Dániel versei</p>	<p>Tamási Áron, Tóth Krisztina alkotásai</p> <p>Regény: pl. Antoine de Saint-Exupéry, Mándy Iván, Mikszáth Kálmán, Tamási Áron művei</p> <p>Napló, levél (pl. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>)</p> <p>Lírai alkotások Lírai alkotások a klasszikus és kortárs magyar irodalomból: pl. Ady Endre, Áprily Lajos, Arany János, Dsida Jenő, József Attila, Juhász Gyula, Kovács András Ferenc, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád versei</p>	<p>Kálmán, Móricz Zsigmond, Szabó Magda, Tamási Áron művei</p> <p>Lírai alkotások Lírai alkotások a klasszikus és kortárs magyar irodalomból: pl. Ady Endre, Áprily Lajos, Arany János, Balassi Bálint, Dsida Jenő, József Attila, Juhász Gyula, Kovács András Ferenc, Kosztolányi Dezső, Kölcsey Ferenc, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád, Vörösmarty Mihály versei</p>
--	---	--	--

Írásbeli szövegalkotás

.A tanterv alapvető követelményeként fogalmazódik meg az írásnak az önkifejezést szolgáló eszköztudássá fejlesztése, az olvashatóság, a rendezettség és a helyesség igényével. A tanterv harmadik alapkompenciához tartozó specifikus kompetenciák, és az ezekhez kapcsolódó tartalmak felölelik az írásbeli kommunikáció minden szegmensét, a tervezéstől a szöveg grafikai képén át az (ön)értékelésig.

A megfelelő szintű beszédkultúra kialakításának célja mellett ezért a tanterv a megfelelő szintű íráskultúra kialakítását is célozza, melynek egyik komponense a normatív, vagyis a helyesírási szabályzatnak megfelelő írásmód. A helyesírási készségek és képességek kialakítása és fejlesztése természetesen nem a magyar nyelv- és irodalomórak kizárólagos feladata, hanem minden iskolai diszciplína felelőssége. A magyar nyelv- és irodalomtárgy keretein belül a készségi szintű helyesírás kialakítását elsősorban a helyesírási memória fejlesztése és az olvasás által, valamint a szabályba foglalható helyesírási előírások tudatosítása és változatos gyakorlatokon keresztül való begyakorlása által gondoljuk megvalósíthatónak. A helyesírást előírásgyűjteménynek, az írásos megnyilatkozások normájának tekintjük, ekként annak tartalmát a nyelvi rendszer leírásával vagy felfedeztetésével nem hozzuk összefüggésbe. Ezért az íráskultúra más elemeivel együtt tárgyaljuk, annak egészébe illeszkedően.

A tantervben a korábbiaknál kiemeltebb szerepet kap az írásbeli szövegalkotás és a kommunikációs szituáció összefüggése (a korábbi, cél- és helyzetmegjelölés nélküli fogalmazótanítási gyakorlattal szemben). A cél, hogy a tanulók mindennapi kommunikációs helyzetekben legyenek tisztában a szöveg funkciójával, a címzettel és a kommunikációs helyzettel, hogy elsajátítsák a különböző címzethez, illetve kommunikációs helyzetekhez való alkalmazkodás, a kommunikációs stratégiák közötti választás és a rugalmas stratégiaváltás eljárásait. A szövegalkotási feladatok kommunikációs technikák elsajátítását is lehetővé teszik, amelyek hozzájárulnak az egyén önfejlesztéséhez. Ezek együtt a szövegértésre is befolyással vannak.

A javasolt szövegalkotási feladatok nemcsak a funkcionalitást tartják szem előtt, hanem a kreativitást is fejlesztik: hozzájárulnak a gyermek fantáziájának a működtetéséhez, verbális intelligenciájuk, érvelőkészségük fejlesztéséhez, a személyes állásfoglalás, véleményalkotás, tetszésnyilvánítás palléroztatásához, motiválják a közlésvágyat. A tanuló lehetőséget kap arra is, hogy más szerepkörben is írasson, a fogalmazott szöveg ne csak a tanárnak szóljon. Ezért a tanterv előnyben részesíti a valóság megfigyelésén alapuló, az élet egészét átfogó, a gyermekekhez közel álló, vonzó, úgynevezett szabad témákat a reprodukív jellegű témákkal szemben.

A specifikus kompetenciákhoz kapcsolódó tanulási tevékenységek tájékoztató jellegűek, tetszés szerint használhatók és bővíthetők, és lehetőséget biztosítanak a differenciált oktatásra. Ugyanez érvényes a tartalmakban és a tevékenységekben javasolt szövegalkotási technikákra és módszerekre.

A 21. század kihívásainak megfelelően a tanterv írásbeli kompetencia területében az V. osztálytól kezdve fontos szerepet kapnak az elektronikus média szövegei, a multimedialitás, valamint a nyomtatott és elektronikus források gyakorlati és etikai kezelése.

Nyelvi nevelés

A kommunikációs képességfejlesztésnek feltétele a szövegértés-szövegalkotási kompetencia fejlesztése, melynek során a szövegtípusok interpretálása és alkotása közben megismerkedhetnek a tanulók a szövegek logikai és tematikus szerkezetével, nyelvtani tulajdonságaival, előfeltevéseinek szerepével, s gyakorlatot szerezhetnek a szövegek háttérmondatainak értelmezésében, megértésében is.

A szövegértés-szövegalkotás központú tantervben az anyanyelvi nevelés háttérét a funkcionális nyelvszemlélet adja. Ekként a hagyományos nyelvtannak a formából (formaosztályok rendszeréből) kiinduló megközelítése helyett a vizsgálódás kiindulópontja a tartalom, vagyis a közlendő/értendő, amelyhez formá(ka)t kell rendelni/amely felől formákat kell értelmezni a(z írásbeli vagy szóbeli) kommunikációs helyzet tényezőinek függvényében. Ugyanaz a szituáció/esemény többféleképpen is megkonstruálható, s ennek megfelelően többféle nyelvi reprezentációja lehetséges, amelyek között a választás a kontextus és annak elemei, a beszédzándék, a nézőpont, a nyelvváltozat, a címzett stb. függvénye. A szemantikai-pragmatikai jelenségekkel kapcsolatos képességfejlesztés támogatása tehát elsődlegessé válik. Ezzel szemben a nyelvtan (és a hozzá tartozó metanyelv) tanítása nem kiindulópont, nem cél, hanem a szövegértési-szövegalkotási kompetencia részképességeit fejlesztő eszközkészletébe tartozik. Az sem úgy, hogy gyereknek köbe vésett ismereteket kellene megtanulnia a nyelvtani rendszerről, hanem úgy, hogy a nyelv működését és használatának módját kell felismernie és elsajátítania. A nyelvtan akkor lesz érdekes és érthető, ha a tanuló viszonyba tudja hozni a tanórán történeteket saját, a nyelvi tevékenységre vonatkozó tapasztalatával és az ebből sematizálódó (implicit) modellel. Vagyis ha nem a fogalmak és a tudományos kategorizáció a kiindulópont, hanem a természetes, gyakorlati tudás, és a tudományos kategorizáció ezzel viszonyban értelmeződik (ahol egyáltalán szükség van rá, vagyis ott, ahol a tudományos megközelítés olyan, hogy jó eszközzé válhat a diáknak ahhoz, hogy megértse, feldolgozza az általa tapasztalt nyelvi jelenségeket).

Jelen tanterv ekként nem a grammatika oktatását tekinti fő feladatának, így nem a leíró nyelvtan rendszere lesz a nyelvi ismeretszerzés vagy a nyelvérzék fejlesztésének rendező elve sem. Vagyis egy-egy jelenség megismerése (vagy akár elnevezése) nem jelenti azt, hogy az adott jelenség minden típusát vagy a vele azonos jelenségkörbe tartozó többi is sürgősen meg kellene ismertetnünk. Például nyugodtan megismerhetjük és megnevezhetjük 5. osztályban a kérdőszókat, miután a tanulók különféle beszédhelyzetekben és feladatok keretében találkoztak kérdőszavas kérdő mondatokkal, megtapasztalták azok sokféle kommunikációs funkcióját, használatát, formáját stb. Ez sok mindenre jó lesz nekik később, idegen nyelvek tanulásában is. De ez nem jelenti azt, hogy rögtön neki kell esnünk a többi névmásnak is, vagy netán magának a névmási szófaji osztálynak. Sőt az sem baj, ha hosszabb távon sem áll össze sok érdekes, kisebb jelenségkör egy-egy rendszerré vagy osztályozássá, hiszen az iskolai nyelvi nevelés fő feladata nem elemeknek az osztályozása, hanem a megfigyelhető jelenségekre érzékennyé tenni a tanulókat (arról nem is beszélve, hogy sok esetben szakmai szempontból sem biztos,

hogy létezik értelmes osztályozás, pl. a leíró nyelvtanok által számon tartott névmási kategória és az alá sorolt kilenc névmási osztály semmilyen szempontból nem alkotnak egységes szóosztályt). Ebből természetesen az is következik, hogy minden nyelvi eszközt ott ismertetünk, fedeztetünk fel, ahol használatuk szempontjából (és nem egy elvont leíró nyelvtani rendszer felől) indokolt. Így nem az elmélet szűkíti számunkra a tárgyalandó jelenségek körét, hanem például az életkori sajátosságok vagy a szövegértési képességek feltételezhető szintje szabhatja meg, hogy milyen jelenséget mikor és hogyan állítunk fókuszba. A nyelvi eszközkészletre való fókuszálás célja pedig, hogy az iskolából kikerülők képesek legyenek minden várható helyzetben megtalálni a megfelelő nyelvi változatokat és grammatikai formákat, vagyis az anyanyelv oktatásának célja a helyénvaló (szituatív, beszédhelyzethez igazodó) nyelvhasználat ismerete, egy megfelelő szintű beszédkultúra kialakítása.

A szóbeli és írásbeli kommunikációs képességek (interpretáció és produkció) fejlesztésének egyik legfontosabb komponenseként a **nyelvérzék** fejlesztését látjuk, vagyis a nyelvi jelenségekre, a nyelvi megformálásra való fogékonyság a szövegalkotás, valamint a szövegértés során. Ezért egyrészt nagy hangsúlyt fektetünk azokra az aspektusaira is a megnyilatkozásoknak, amelyek nem az elemkészletre, hanem azok konfigurációjára vonatkoznak (a szórend variációi és az egyes szórendi elrendezések jelentésbeli implikációi, az ezekhez kapcsolódó intonációs minták, a hangsúly és nyomaték kérdései, érzékenység arra, hogy a különböző szórendi elrendezések különböző szövegkörnyezeteket idéznek, különböző szövegkörnyezetben lesznek odaillők stb.). Másrészt a szavak mondatbeli szerepe helyett az egyes szerkezetek funkciójára helyezzük át a fókuszot, ami az öncélú mondatelemzési gyakorlat helyett annak az elemsornak az együttlátására kondicionálja a diákokat, amelyek például együtt nevezik meg az esemény egyik szereplőjét. Harmadrészt a nyelvérzékfejlesztés kontrasztív módszerekkel való megközelítését támogatjuk, amely az idegennyelv-tanulást segíti elő.

A nyelvi jelenségek megértésének folyamata csak tevékenységekben valósulhat meg: a nyelvi interakciók megfigyelésével, értelmezésével, a gyakorlati tudásból kiindulva a nyelvi tevékenységre vonatkozó reflexió egyre magasabb szintjén. A különböző nyelvi játékok, szituációs gyakorlatok lehetővé teszik, hogy a tanulók saját maguk fedezzék fel a nyelvi szabályszerűségeket, azokat pedig újabb gyakorlati helyzetekben alkalmazzák és hasznosítsák.

Ebben a folyamatban a gyakorlati készségfejlesztő tevékenység és a problémamegoldó-képesség kap nagy szerepet, hiszen az absztrakt fogalmi rendszerek elsajátítását időben, logikailag és fontosságban megelőzi a tapasztalati tevékenység és a problémák felismerése. A fogalmi rendszerezéseket és fogalmi besorolásokat csak stabil tapasztalati alapon lehet bevezetni (csak azokat a jelenségeket szabad elnevezni és fogalmi összefüggésbe helyezni, amelyeket tapasztalatilag már felfedeztünk, megalapoztunk). Ez azért fontos, mert az iskolai rossz teljesítmények egyik oka a tapasztalatilag nem megalapozott rendszerezések „bebiflázása”. Csak akkor szabad kategorizálni (és megnevezni), ha már megfigyeltük magukat a nyelvi jelenségeket, sőt, a tanulók már azt is észrevették, hogy nem egyetlen típus létezik. (A megnevezéstől nem kell idegenkedni, de annak más szerepe nincs, mint mnemotechnikai, vagyis megkönnyíti a későbbi felidézést, ezért értelme is csak akkor van, ha a későbbiekben valóban hasznát vesszük az egyszer már bevezetett terminusnak, és építünk rá.) Ugyanakkor az osztályozás/kategorizálás nem cél a folyamat egyetlen pontján sem, csak a tapasztalatok rendszerezésének eszköze, de semmiképpen nem éles határok mentén, hanem pusztán a problematizálás igényével.

Az anyanyelvi nevelés korszerűsítésének igénye szorosan összefügg a 90-es években elindult szociolingvisztikai és kétnyelvűségi kutatásokkal is. A funkcionális szemlélet használat központú, így ebben a keretben jól láttatható a **variabilitás** (változás és változatok léte), amely a nyelvek alapvető tulajdonsága, de amelyet a rendszerközpontú nyelvtanok nem tudnak kezelni. E megközelítés által sokkal közelebb kerül a szakmai hitelességhez az kép, amit e tanterv közvetít a nyelvről (és a nyelvekről). Ez által kiemelt szemponttá válik, hogy a nyelvet a maga sokszínűségében kell bemutatni és vizsgálni. Világossá kell tennünk, hogy a nyilvános megszólalásokban és főképp az írott szövegekben alkalmazott, kiemelt nyelvváltozat (az ún. sztenderd) rendszere nem egyenlő „a” magyar nyelvvel. Ezen kívül egyéb nyelvváltozatok is élnek, ezeket bizonyos kommunikációs helyzetekben természetes módon használjuk. A romániai magyar gyermekek olyan kétnyelvű beszélőközösségben élnek, amelyben anyanyelvváltozatként (régiótól függetlenül) egy, a többségi nyelv hatását is mutató nyelvváltozatot sajátítanak el, amely nem egyezik a magyarországi sztenderddel. Az oktatásnak azt kell céloznia, hogy a beszélő anyanyelvváltozata mellé (és ne azt helyettesítve) tanulja meg a magyar sztenderd változatát, és differenciáltan, a kommunikációs helyzetnek megfelelően legyen képes váltogatni az egyes nyelvváltozatokat. A szóbeliségben el kell fogadni, sőt bátorítani kell a tanulók saját nyelvi változatának használatát, figyelembe kell venni a kisebbségi nyelvhasználat sajátos helyzetét és igényeit. A tanulók nyelvi tapasztalatából kiindulva a nyelvi jelenségek felfedezése, megértése és tudatosítása által fejleszthetők a kommunikációs kompetencia képességrendszerei is.

A saját nyelvi tapasztalatból való kiindulás elve által egyben az anyanyelv oktatásnak additív lehetősége mellett kötelezzük el magunkat. A nyelv vagy nyelvváltozat az identitás részét is képezi, így ha helytelennek minősítjük egy diák nyelvváltozatát (legyen az egy területi nyelvváltozat, egy kontaktusváltozat stb.), akkor az identitását is megkérdőjelezzük, hiszen ezt a változatot a szüleitől, közösségétől tanulta. Az additív szemlélet által úgy tudjuk a sztenderd (vagyis a kiemelt presztízsű nyelvváltozat) normáját megtanítani a diákoknak, hogy nem helytelennek minősítjük a nyelvi megnyilatkozásaikat, hanem egy másik változatot mutatunk meg, majd e változatok közötti választásnak a beszédhelyzet paramétereitől való függését boncoljuk. A sztenderd nyelvváltozatot az írásbeliséggel ajánlatos összekapcsolni.

A nyelvhasználat társadalmi-szituatív rétege közvetlenül hozzáférhető elemi nyelvi tapasztalat (kivel milyen helyzetben hogyan beszélnek az emberek) a tanulók számára. A megnyilatkozások szerkezeti elemzése nélkül is megfigyelhető ennek a sokrétűsége, vagyis a természetes egységeknek, a mondatoknak és a szavaknak a **nyelvváltozati**, a **stílus-** és a **regiszterértéke**. Ezeknek a különbségeknek a tudatosítása fontos mindenekelőtt az ún. „nyelvi illemtan” (a normakövető és kulturált nyelvi viselkedés) szempontjából, de hozzájárul a kifejezésmódok és a szókincs bővítéséhez is.

A nyelvváltozat a nyelvnek egy (helyi, társadalmi, életkori stb. tényezők által meghatározott) variánsa. A stílus és a regiszter nagyon hasonló fogalmak, de a stílus inkább az a nyelvi norma, amelyhez egy bizonyos társadalmi környezetben általában igazodunk (pl. társalgási, hivatalos, emelkedett stb.), míg a regiszter inkább annak függvénye, hogy milyen a beszélő attitűdje a hallgatósággal kapcsolatban (például ide tartozik a tegezés és magázás, a gunyoros, lekezelő, tiszteletteljes stb. hangnem, illetve az ezeknek megfelelő nyelvi eszközök). Az a cél, hogy a gyerekek „ráérezzenek” ezekre a különbségekre, és a legfontosabb stílus- és regiszterválasztásokat helyesen végezzék el. Az iskolán belül általában a kollokvialis stílusréteg a használatos, ritkaság, hogy az iskolában a tanulóktól a formális nyelv használatát követeljék meg. Ugyanakkor minden tanuló ki van téve a formális rétegnek is (pl. igazgató ünnepi beszéde, tévéhíradó). A regiszterek közül lényeges, hogy a tanuló megkülönböztesse a gyerekek egymás között használt regiszterét a gyerekek felnőttekkel szemben alkalmazott regiszterétől, és ezeket a megfelelő módon használja. Ezeken kívül hasznos, ha tudatában van annak is, hogyan térnek el ezek a felnőttek egymás közötti regisztereitől (ebből társadalmi, személyes és egyéb viszonyok szerint sokfélélt különböztetnek meg).

Mindezeknek a különbségeknek a jelentőségét, használatuk szabályait és következményeit jól lehet gyakoroltatni szerepjátékokkal, vagyis mindannak a „tét nélküli” kipróbálásával, hogy milyen hatást lehet elérni. Ugyanakkor a nyelvváltozatok és nyelvi rétegek felfedezése, tudatosulása jól használható a szókincs és a kifejezésmód gazdagítására is, hiszen ugyanazt a tartalmat sokféleképpen lehet kifejezni a különböző változatokban és rétegekben. Jó szókinccs-gyapartó gyakorlat az ismeretlen szavak jelentésének a kontextusból való „kitalálása” (a spontán szótanulás ezen az alapon működik), vagy ismert szavak új jelentésének a kontextusból való kikövetkeztetése. A szavak a kontextusból kapják jelentésüket, ezért lényeges, hogy a szinonimitás és az antonimák kérdéskörét is csak kontextusban gyakorolják. Ajánlott rendszeresen olyan gyakorlatokat is végezni a tanulókkal, amelyekben a kifejezésmódok finom megkülönböztetéseire felfigyelhetnek.

Tanulásszervezés

A kompetenciák komplex, minőségi jellemzőkkel körülhatárolható tudást jelentenek, mely jellemzők közül legfontosabb annak *transzferálhatósága*, az eredeti tanulási szituációtól *eltérő helyzetben való alkalmazhatósága*. Az anyanyelvi és irodalomórának az élethosszig tartó tanulás megalapozásában és előkészítésében nélkülözhetetlen szerepe van. Ennek egyik vonatkozása az információszerezési technikák (tágabban: a szellemi munka technikái) elsajátításának elősegítése. Az első két évfolyamon, V–VI. osztályban ez még elsősorban tanári irányítással, illetve segítséggel történik, a továbbiakban, VII–VIII. osztályra azonban már egyre nagyobb magabiztosságra kell szert tenniük a források önálló felkutatásában, azok összevetésében és megítélésében, tehát a szövegekhez való kritikai viszonyulásban (ezzel párhuzamosan kell az általános iskolai tanulmányaik végére abban is jártasságot szerezniük, hogy saját véleményükre, állásfoglalásukra is reflektáljanak, folyamatosan gazdagodó tapasztalataik birtokában mérlegeljék, újragondolják, árnyaltabbá, megalapozottabbá tegyék azokat).

Az információszerezés, a szellemi munka technikáinak elsajátítása során a nyomtatott kiadványok mellett elektronikus forrásokkal is dolgozniuk kell (kiemelten fontos ugyanis, hogy a világháló mennyiségileg rendkívül gazdag, de minőségükben igencsak egyenetlen szövegei közt is eligazodjanak). Ugyanakkor az is lényeges, hogy nem folyamatos/lineáris elrendezésű szövegek olvasását, használatát is gyakorolják: különböző szótárak vagy lexikonok mellett nyomtatott név- és tárgymutatókat, digitális könyvtári katalógusokat stb. is használni tudjanak. Hasonló hangsúllyal jelenik meg az illusztrációk, grafikai szervezők stb. funkcionalitásának tanulmányozása a multimediális szövegekben.

Maga az olvasástechnika sem kerül ki a fókuszról az elemi oktatás végeztével. A szövegek megértésének alapfeltétele az olvasási készség (olvasástechnika) optimális működése, eszköszintre emelése, és – amint az alábbi ábra mutatja (Forrás: C. Garbe, K. Holle, S. Weinhold (Eds.): *ADORE–Teaching struggling adolescent readers in European countries. Key elements of good practice*. Frankfurt am Main, Peter Lang, 2010. 1–44.) – ez nem zárul le IV. osztályban. A szövegek olvasása és feldolgozása készíti fel a tanulókat az alapvető szövegfeldolgozási műveletek önálló alkalmazására; ugyancsak a szövegek feldolgozásával alapozódik meg az írásbeli szövegalkotás képessége is.

	Óvoda	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
A olvasás előkészítése	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Az olvasás jelrendszerének tanulása	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Folyékony/független olvasás	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Stratégiaorientált olvasás	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Adaptív/kritikai olvasás	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

A négy év során a tanulók változatos szövegtípusokkal szembesülnek. A szövegek pedagógiai szempontú tipológiáját az alábbi táblázat összegzi (Forrás: Raátz Judit: A kommunikációs kompetencia területei és fejlesztési lehetőségei az anyanyelvi nevelésben. In: Antalné Szabó Ágnes – Laczkó Krisztina – Raátz Judit (szerk.): *Szakpedagógiai körkép I. Anyanyelv- és irodalompedagógiai tanulmányok*. ELTE, Budapest, 2015. 71–93. http://metodika.btk.elte.hu/file/TAMOP_BTK_BMK_2.pdf):

Kiemelt összehasonlítási szempontok	Élménykinálós szövegek	Informáló szövegek	Tudáskínálós szövegek
Szövegfajták	elbeszélő szövegek	dokumentumok, tájékoztatók	tananyagok, ismeretterjesztő, tudományos eredményeket közlő szövegek
Cél	tapasztaltatás, érzelmi rezonálás, reflexió	tájékoztatás, rövid távon szükséges/érdekes információ nyújtása döntések hozásához, véleményformáláshoz, tevékenységhez	fogalomstruktúra konstrukciója
Funkció	élményszerző, spontán szimulatív tanulás	aktuális helyzetben releváns, spontán tanulás	hosszú távú felhasználásra tervezett szándékos tanulás
Viszony az olvasóval	szociális kommunikáció	szociális kommunikáció	kognitív kommunikáció
Nyelvezet és fogalomkincs	köznyelvi/köznap	köznyelvi/köznap	szakmai, tudományos
Az olvasás motivátora	élményszerzés	kíváncsiság, problémamegoldás	exploráció, érdeklődés, szándékos tanulás

Módszerek

Módszertani szempontból a tanterv szemlélete a kompetenciafejlesztést célzó újszerű tanítási és tanulási módszerek, a differenciált tanulásszervezési eljárások alkalmazását is feltételezi. A sajátos tanulási

helyzetekhez igazodó alkalmazásuk hatékonyan hozzájárulhat ahhoz, hogy a tevékenységekbe ágyazott ismeretelemek felfedezése, megértése, tudatosítása és beépülése elősegítse az anyanyelvi képességrendszerek bővülését és működését.

Tanulásszervezés vonatkozásában a hagyományos, frontális osztálymunka túlsúlya helyett a gyermekek együttműködésén, cselekvéses tanuláson alapuló kooperatív csoportmunkát érdemes preferálnunk, melynek során lehetőség van párhuzamos interakciókra és az irányítás indirekt módon történik. (Direkt irányításra is szükség lehet, pl. segítségnyújtások alkalmával.) Módszertani változatosságra kell tehát törekednünk, s ha ezt sikerül megvalósítanunk, akkor a különböző kognitív és tanulási stílusú tanulók egyaránt esélyt kapnak saját tudásuk megalkotására.

A kooperatív tanulás szervezésekor jól alkalmazhatók a szakirodalomból ismert különböző tanulásszervezési modellek. Ezek közül az anyanyelvi órákon működtetett kooperatív tanulócsoporthoz esetében kiváló az RWCT-program (Reading and Writing for Critical Thinking – Olvasás és írás a kritikai gondolkodásért) elméleti keretétől szolgáló, úgynevezett RJR-modell, melynek három fázisa a következő:

1. Ráhangolódás (R) – Ebben a szakaszban történik az adott témával kapcsolatos előismeretek felidézése, a motiváció, a problémafelvetés.
2. Jelentésteremtés (J) – Ebben a fázisban kerül sor az új ismeret feldolgozására, megértésére, az új és régi ismeretek összekapcsolására.
3. Reflektálás (R) – Ebben a szakaszban történik az új ismeretek megszilárdítása. A diákok megosztják egymással a gondolataikat, saját nyelvükön megfogalmazva az új információkat.

Ajánlott módszerek:

Az előzetes tudás előhívását és a motiválást szolgáló módszerek és tevékenységek: ötletbörze, egyperces, fűrtábra, fogalmi térkép

Kooperatív tanulási tevékenységek: olvasás és tartalom összegzése párban, interjú, „kérdezzük a szerzőt”, kockák

Érvelés: T-tábla, érvek-ellenérvek

Megbeszélés, vita: véleményvonalak, vitaháló

Problémamegoldás: ötletbörze, piramis, hólabda, gondolkodó kalapok

Grafikai szervezők az információk rendszerezésére: Venn-diagram, jellemterkép, történetpiramis, poszter

Reflektálást szolgáló módszerek: kérdések, kvintett, ötperces esszé, kiállítás, portfólió

Játékos tevékenységek: szerepjáték, irodalmi törvényszék, puzzle stb.

Módszerek a szóbeli szövegértéshez:

A szöveg meghallgatását megelőzően: ötletbörze a témával kapcsolatban, hívó szavak, képek társítása, szópárok, kiegészítéssel feladatok, mozgásos gyakorlatok

A szöveg meghallgatással párhuzamosan: táblázatkitöltés, vázlat

A szöveg meghallgatását követő módszerek és gyakorlatok: szerepjátékok, mesélés, leírás, poszter, plakát stb.

Módszerek az írott szövegek megértéséhez:

A szöveg olvasását megelőzően: szerepjáték, asszociációs grafikai szervezők

Olvasás: bekezdések szerinti elrendezés, címadás bekezdésekhez, alternatív, kiegészítéssel, feleletválasztásos feladatok, szerkesztési feladatok, újrírás, javítás stb.

A szóbeli és írásbeli szövegalkotás módszerei: eseménytérkép, képleírás, elmesélés, összehasonlító, érvelő feladatok; az írás folyamatközpontú módszere; reflektív és kreatív írásgyakorlatok stb.

Az ajánlott módszerek és technikák javaslatok. A tanár az oktatási folyamatot a tanulócsoporthoz és az egyes tanulók egyéni tanulási igényeihez igazodva valósíthatja meg, a négy alapképesség elemeinek begyakorlását szem előtt tartva. A feladatok és gyakorlatok nehézségi foka változhat a tanulócsoporthoz, differenciáltan az egyes tanulók tudás- és képességszintje függvényében. A rögzítést elősegítő feladatokon kívül, az elmélyítést, alkalmazást és a problémamegoldást elősegítő feladatok fontosságát nem szabad szem elől tévesztenünk:

Rögzítést elősegítő feladatok: a tanultak felidézése, a tények és fogalmak rendszerezése, lényegkiemelés

Elmélyítést elősegítő feladatok: analízis, szintetizálás, konkretizálás, összehasonlítás, általánosítás, rendszerezés, következtetés, értékelés, összefüggés és szabálykeresés

Alkalmazást elősegítő feladatok: önálló munka, feladatmegoldás

Problémamegoldást elősegítő feladatok: a probléma definiálása, a releváns információk kiválasztása, előzetes tudás szelektív felidézése, a megfelelő megoldás megtalálása, a megoldási mód végrehajtása, a megoldás ellenőrzése és értékelés.

Értékelés

A kompetencia alapú oktatás változatos értékelési stratégiák, formák, módszerek és eszközök alkalmazását feltételezi. Az értékelés – mint folyamat – fontos visszacsatolást jelent mind a tanár, mind a tanuló számára, célja a didaktikai és tanulási folyamat szabályozása, a tanulás hatékonyságának növelése.

A kompetenciák működési szintjének mérése diagnosztizálással valósítható meg (év eleji diagnosztizálás, illetve szummatív értékelés diagnosztikus funkcióval tanév/félév végén). Ezek a mérések differenciáltan jelzik az általános kompetenciák összetevőinek, készségrendszerének a működési szintjét (pl. informáló szövegek megértése, a lényeges és lényegtelen információk elkülönítése, a jelentés/tartalom összegzése stb.)

Az értékelés a tantervi szemlélet értelmében elsődlegesen nem az ismeretek elsajátítására, hanem a képességek, készségek és attitűdök értékelésére irányul.

A kompetenciák és részrendszereik fejlődésének nyomon követése érdekében a hagyományos értékelési módszerek kiegészülnek olyan formatív és fejlesztő értékelési eljárásokkal, amelyek a folyamatos értékelést (pl. önértékelés, társértékelés), illetve a tanulás eredményeinek értékelését célozzák (projekt, portfólió, esettanulmány, esszé, plakát stb.)

Munkacsoport:

Nagy Éva	Országos Oktatásügyi Minisztérium
Mihăilescu Angelica	Neveléstudományi Intézet
Kádár Edit	Babeş Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Egyed Emese	Babeş Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Fóris-Ferenczi Rita	Babeş Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár
Ferkó Emilia	Bihar Megyei Főtanfelügyelőség
Iszlai Enikő	Brassai Sámuel Elméleti Líceum, Kolozsvár
Pataki Ida	"Simion Bărnuțiu" Általános Iskola, Zilah
Dobra Judit	"Székely Mikó" Főgimnázium, Sepsiszentgyörgy
Kőmíves Noémi	Kovászna Megyei Főtanfelügyelőség
BogácsNóra-Ágnes	Általános Iskola "József Attila" Csíkszereda
Putovics Tünde	Nagykárolyi Elméleti Líceum